

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТКАЧИК ФЕДІР ПЕТРОВИЧ

УДК 336.15 : 336.22

НОВІТНЯ АРХІТЕКТОНІКА ФІСКАЛЬНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ

Спеціальність: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Галузь знань: 08 – економічні науки

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук

Науковий консультант:

Крисоватий Андрій Ігорович,

доктор економічних наук, професор,

академік Академії економічних наук України,

заслужений діяч науки і техніки України

Тернопіль – 2024

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нові виклики й загрози національній безпеці, що постали перед суспільством, вимагають оперативних, адекватних і раціональних рішень щодо ефективного забезпечення соціально-економічного розвитку держави та її регіонів. Публічні фінанси як домінанта стабілізації ринкових відносин в Україні потребують інноваційних підходів, зокрема в контексті генерування фіскального потенціалу держави й адміністративно-територіальних одиниць. Фіскальна політика — пріоритетний інструмент післявоєнної відбудови економіки України, стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, функціональна квінтесенція забезпечення соціальних програм. Однак її потрібно переналагодити та модернізувати відповідно до стандартів Європейського Союзу, зважаючи на отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС.

Реалії сьогодення свідчать про необхідність пошуку новітніх підходів до формування фінансово спроможних територіальних громад на базі ефективного використання інструментів фіскального федералізму. Саме фіскальний федералізм спроможний оптимізувати процеси розподілу повноважень і функцій між органами державного управління та місцевого самоврядування в контексті ефективного формування доходів і забезпечення видатків відповідної ланки бюджету.

Зважаючи на це, актуальності набувають питання розроблення нових теоретико-методологічних і практичних положень фіскального федералізму, обґрунтування його архітекtonіки, формування новітніх пріоритетів використання в українській системі міжбюджетних відносин в умовах протидії ризикам воєнного часу. Саме ефективна імплементація фіскального федералізму спроможна посилити фінансову спроможність органів місцевого самоврядування для подолання негативних наслідків війни та стабілізації економіки.

Питання теоретичних і практичних аспектів фіскальної політики на національному та місцевому рівнях є предметом наукових досліджень представників фінансового напряму економічної науки. Проблематика фіскального федералізму та децентралізму розкрита в працях І. Алексєєва, В. Андрущенко, Є. Балацького, В. Баранової, В. Буряченка, О. Василика, Г. Возняк, І. Волохової, С. Гречаної, В. Дем'янишина, О. Десятнюк, О. Длугопольського, О. Єрмошкіної, Т. Єфименко, І. Жеребило, О. Кириленко, О. Кнейслер, Ю. Коваленко, А. Крисоватого, Т. Куценко, Л. Лисяк, З. Лободіної, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, Б. Малиняка, В. Мельника, В. Опаріна, О. Рожка, Л. Сідельникової, М. Слатвінської, О. Сунцової, М. Трещова, О. Тулай, І. Чугунова, В. Федосова, І. Школьник, С. Юрія та ін. Важливе значення для розвитку теоретичних і методологічних основ державної політики у сфері регулювання міжбюджетних відносин мають праці класиків економічної та фінансової науки: К. Бейкера, Р. Берда, Ф. Беррі, Р. Бодвея, Л. Брауна, А. Вагнера, Б. Вейнгаста, К. Вікселя, Н. Генрі, Р. Гордона, Е. Ліндаля, Р. Масгрейва, В. Паретто, А. Пігу, В. Оутса, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, Ч. Тібу, Д. Хаймана, А. Халлетта, Л. Фелда, А. Фосатті та ін.

Однак динамізм розвитку фінансової децентралізації в Україні, періодичне реформування податкових органів, домінування кризових явищ у фінансово-економічних процесах, тенденції міграційної мобільності, військові ризики та загрози

національній безпеці зумовлюють пошук нових, раціонально-адаптивних підходів фіскального регулювання на місцевому та державному рівні. У контексті зазначеного проблематика фіскального федералізму є актуальною, потребує додаткових наукових досліджень у сфері пошуку пріоритетів підвищення фінансового потенціалу держави і територіальних громад у сенсі максимізації їхнього соціально-економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету в межах науково-дослідних тем: «Напрями формування податкової політики України в контексті фіскальної децентралізації та розширення бази оподаткування» (державний реєстраційний номер 0115U002335), де запропоновано напрями підвищення ефективності державної політики фіскальної децентралізації в Україні; «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів: українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), де систематизовано пріоритети розвитку бюджетно-податкової політики в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду; «Фіскально-регулюючі домінанти забезпечення митної безпеки в Україні» (державний реєстраційний номер 0119U100529), в межах якої обґрунтовано використання податкового інструментарію забезпечення фіскальної безпеки держави; «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), у межах виконання теми автором розроблено теоретико-концептуальні підходи до цифрової трансформації фіскального простору держави в контексті забезпечення ефективного функціонування всіх його суб'єктів; «Домінанти управлінського обліку в умовах діджиталізації для забезпечення економічної безпеки України у воєнний і післявоєнний періоди» (державний реєстраційний номер 0123U101580), де досліджено актуальні аспекти податкового стимулювання бізнесу в регіоні в умовах цифрової трансформації економіки; «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 0122U000765), де запропоновано перспективи використання домінант фіскальної децентралізації та фіскального федералізму в українській практиці; «Механізм активізації бізнес-середовища як суб'єкта трансформації міст України на засадах сталого розвитку та впровадження смарт-технологій» (державний реєстраційний номер 0119U101365), у межах якої обґрунтовано використання фіскальних інструментів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення науково-теоретичних, методологічних і прагматичних засад формування та функціонування архітекtonіки фіскального федералізму задля забезпечення соціально-економічного розвитку держави й територіальних громад.

Реалізація мети дослідження передбачала визначення й вирішення таких завдань:

– розкрити теоретичний зміст фіскальної політики в контексті забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку держави, регіонів й територіальних громад;

- поглибити науково-теоретичні засади фіскального федералізму для обґрунтування принципів, моделей і правил його функціонування;
- ідентифікувати й охарактеризувати складові архітекτονіки фіскального федералізму для забезпечення суспільного добробуту й економічного зростання;
- узагальнити науково-концептуальні положення фіскального федералізму з метою визначення його ролі у формуванні сталого розвитку територіальних громад;
- розвинути методологічні засади наукового осмислення архітекτονіки фіскального федералізму з використанням основних категорій діалектики, інституційного, системного й інформаційного підходів для ідентифікації її закономірностей;
- обґрунтувати принципи формування і функціонування фіскального потенціалу територіальних громад у контексті реалізації фіскального федералізму;
- здійснити моніторинг впливу інструментів фіскального федералізму на стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні;
- оцінити практику здійснення фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- змодельовати вплив елементів фіскального федералізму на формування та зміцнення фіскального потенціалу територіальних громад;
- охарактеризувати передумови та характерні риси фіскального федералізму у централізованій та децентралізованій системах країн Європейського Союзу задля напрацювання рекомендацій щодо використання в українській практиці;
- виявити переваги та недоліки функціонування фіскального федералізму в США та систематизувати перспективи їхньої імплементації в українську практику міжбюджетних відносин;
- визначити ключові особливості фіскального федералізму у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів на базі удосконалення адміністрування податку на майно;
- здійснити моніторинг ризиків фіскального федералізму в Україні й запропонувати тактичні та стратегічні вектори їхньої мінімізації;
- сформулювати новітні пріоритети реалізації архітекτονіки фіскального федералізму та обґрунтувати її роль у підвищенні ефективності управління бюджетними ресурсами в контексті забезпечення суспільного добробуту й сталого економічного розвитку;
- окреслити перспективи соціально-економічного розвитку територіальних громад України з урахуванням SWOT-аналізу інструментів фіскального федералізму.

Об'єктом дослідження є фіскальний федералізм.

Предмет дослідження — науково-теоретичні, методологічні та практичні засади формування новітньої архітекτονіки фіскального федералізму.

Методологія та методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на діалектичному, інституційному, системному, інформаційному підходах, відповідно до яких елементи фіскального федералізму розглядаються в нерозривному, логічному зв'язку та причинно-наслідковій зумовленості.

Методологічний базис дисертаційного дослідження збагачений основними положеннями класичної та неокласичної теорій, теоріями суспільних благ,

інституціоналізму, конкурентних переваг регіону, муніципального дуалізму, інформаційної асиметрії, фіскального федералізму, фіскальної децентралізації, людського капіталу. Під час дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: теоретичного узагальнення, наукової абстракції, порівняння, аналогії, аргументації — для формування понятійно-категоріального апарату дослідження; історичний і логічний — для обґрунтування взаємозв'язку та взаємозалежності фіскального федералізму і соціально-економічного розвитку територіальних громад; систематизації й узагальнення — при концептуалізації, окресленні генезису й архітекtonіки фіскального федералізму; структурно-функціональний — для визначення складових фіскальної політики в системі забезпечення сталого розвитку місцевого самоврядування; економіко-статистичного аналізу, індукції та дедукції, аналізу та синтезу — для вивчення прагматичних аспектів формування фінансового потенціалу територіальних громад. У дисертаційній роботі широко використано системно-функціональний, функціонально-структурний, комплексний, компаративний і графічний методи, за допомогою яких пояснено більшість фіскальних явищ і процесів. Застосування методів порівняння, планування, оптимізації та стратегічного аналізу (зокрема SWOT-аналізу) дало змогу сформулювати перспективи соціально-економічного розвитку територіальних громад на базі реалізації фіскального федералізму в Україні.

Інформаційно-фактологічною базою є Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти України та зарубіжних держав, статистична інформація Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Державного веб-порталу бюджету для громадян, органів місцевого самоврядування в Україні, Світового банку, Європейського статистичного бюро, аналітичні огляди Організації економічного співробітництва і розвитку, інших міжнародних організацій, матеріали аналітичних оглядів і науково-практичних конференцій, монографії, статті й інші наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному розв'язанні важливої актуальної науково-прикладної проблеми — розробленні нових теоретичних і методологічних засад та формування науково-прагматичних рекомендацій щодо ефективної реалізації фіскального федералізму шляхом гармонізації складових його архітекtonіки з метою активізації економічного розвитку територіальних громад і покращення суспільного добробуту. Найбільш вагомими результатами, які визначають наукову новизну дослідження, полягають у такому:

уперше:

– обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до дослідження фіскального федералізму, що ґрунтуються на фінансовій теорії та філософському пізнанні фіскальної політики, урахувують поглиблення фінансових протиріч між інтересами органів державної влади та місцевого самоврядування, передбачають використання діалектичного, системного, інституційного й інформаційного підходів у контексті виявлення закономірностей та суперечностей імплементації фіскального федералізму в бюджетну систему. Це дало змогу окреслити напрями вдосконалення архітекtonіки

фіскального федералізму в процесі забезпечення фінансової спроможності територіальних громад;

– визначено дефініцію «архітектоніка фіскального федералізму» як інституційно-функціональну парадигму взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування в процесі розподілу фінансових ресурсів, повноважень і відповідальності щодо оптимізації акумулювання й використання коштів державного та місцевих бюджетів з метою вдосконалення соціально-економічного розвитку держави, регіонів і територіальних громад. У наведеній дефініції акцентовано увагу на симбіозі інтересів держави та місцевого самоврядування в контексті забезпечення суспільного добробуту й сталого економічного розвитку та використання архітектоніки фіскального федералізму для покращення надання суспільних благ жителям громади;

– розроблено науково-методичні підходи до оцінювання впливу фіскального федералізму на забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад на основі проведення SWOT-аналізу ендогенних та екзогенних чинників формування їхнього фіскального потенціалу. Це дало змогу обґрунтувати шляхи мінімізації ризиків нераціонального використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування та запропонувати орієнтири ефективного формування й розподілу коштів місцевих бюджетів на базі оптимізації адміністрування місцевих податків і зборів, залучення міжнародних грантів і позик, посилення результативності видатків місцевих бюджетів;

удосконалено:

– концептуальні підходи до визначення архітектоніки фіскального федералізму через синтез її ключових елементів, із використанням моделей децентралізованого, дуалістичного, кооперативного та комбінованого фіскального федералізму. Такий підхід, на відміну від наявних, ураховує сприятливі та негативні чинники впливу податкових і позикових фінансів на ефективність функціонування територіальних громад в Україні. Це підтвердило гіпотезу про доцільність практичного застосування симбіозу інструментів і методів архітектоніки фіскального федералізму для досягнення цілей сталого розвитку територіальних громад в умовах протидії новітнім ризикам;

– методологічні домінанти дослідження фіскального потенціалу територіальних громад, які базуються на поглибленні наукового інструментарію фінансової науки в контексті вивчення закономірностей формування доходів бюджетів місцевого самоврядування на базі наявних і потенційних фінансових ресурсів за рахунок відповідних інструментів архітектоніки фіскального федералізму. Такий підхід дає змогу розвинути теоретико-методологічні засади підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів; запропонувати вектори використання податкових інструментів архітектоніки фіскального федералізму в зміцненні фіскального потенціалу територіальних громад на базі розширення повноважень у сфері адміністрування місцевих податків і зборів, забезпечення адекватної податкової конкуренції, формування сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату, стимулювання грантів та інших інструментів міжнародної фінансової допомоги;

– теоретико-методичні підходи щодо використання інструментів фіскального федералізму в їхній логічній взаємодії в контексті впливу на фінансовий потенціал територіальних громад, що, на відміну від наявних, ураховують світовий досвід і ґрунтуються на трансформації нормативу зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів; закріпленні виключних повноважень щодо кооперативного адміністрування податку на майно органами місцевого самоврядування з податковими органами; делегуванні фіскальних повноважень органам місцевого самоврядування для моніторингу цільового використання надходжень від акцизного й екологічного податку; безпосередній участі міських, селищних і сільських рад у процесі отримання грантів, кредитів, позик міжнародних фінансових інституцій; оптимізації процедур фінансового вирівнювання на основі пріоритетності підтримки територіальних громад, які цього потребують;

– теоретико-організаційні засади зміцнення суб'єктності органів місцевого самоврядування в отриманні міжнародної фінансової допомоги, що базуються на наділенні повноважень органів місцевого самоврядування щодо прийняття відповідних фіскальних рішень. В умовах поглиблення реформи фінансової децентралізації відкриваються перспективи для зростання обсягу надходжень до місцевих бюджетів і водночас послаблюється контроль держави за формуванням, раціональним й ефективним використанням таких коштів. Запропонований підхід, на відміну від існуючих, сприятиме розширенню повноважень органів місцевого самоврядування щодо укладання угод для спільної реалізації суспільно-значущих проєктів за рахунок коштів міжнародного фінансового співробітництва. Це сприятиме зміцненню фінансової спроможності місцевих бюджетів і підвищенню самостійності органів місцевого самоврядування в контексті виконання покладених на них завдань та функцій;

набули подальшого розвитку:

– науково-теоретичні підходи щодо визначення сутності «фіскального федералізму» виходячи з таких дефініцій як: процес гармонізації міжбюджетних відносин за умови делегування фінансової самостійності органам місцевого самоврядування через використання відповідних фіскальних інструментів з метою ефективної реалізації пріоритетних напрямів економічного розвитку та забезпечення суспільного добробуту; інструмент забезпечення єдності й самостійності бюджетів різних ланок відповідно до їхніх функцій і повноважень на засадах соціально-економічної та політичної доцільності; спосіб раціонального використання ресурсного потенціалу територіальних громад для нарощування доходів місцевих бюджетів на основі взаємоузгоджених податкових повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування. Аргументовано, що фіскальний федералізм спонукає органи державного управління та місцевого самоврядування враховувати пріоритетні суспільні потреби і знаходити оперативні ефективні рішення з метою їхнього максимального задоволення на базі узгоджених фіскальних повноважень;

– науково-концептуальні засади підвищення ролі фіскального федералізму стосовно ефективного оподаткування нерухомого майна. Це сприяє ідентифікації групи чинників, що впливають на ефективність оподаткування нерухомості в Україні. Запропоновано розширити фіскальні повноваження органів місцевого

самоврядування в частині самостійного встановлення ставок, визначення бази, використання пільг та інших елементів податку на нерухоме майно, ураховуючи тип, стан, місцезнаходження, оціночну вартість об'єкту нерухомості, актуальні дані реєстру майна, що підлягає оподаткуванню, податкоспроможність платників податку тощо. Такий підхід, на відміну від наявних, дозволить органам місцевого самоврядування у взаємодії з податковими органами результативніше здійснювати облік платників податку, збір податку на нерухоме майно, контроль за його декларуванням і сплатою до місцевих бюджетів, моніторинг цільового використання надходжень до бюджету;

– теоретичні й практичні засади підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів в процесі імплементації правил фіскального федералізму, конкретизації та закріплення повноважень між суб'єктами архітектури фіскального федералізму. Такий підхід, на відміну від існуючих, дасть змогу ефективніше реалізовувати програми соціально-економічного розвитку залежно від їхньої пріоритетності для конкретної територіальної громади в умовах викликів воєнного часу. Це сприятиме реалізації ініціатив щодо спрямування бюджетних коштів на розвиток людського капіталу, покращить процедури залучення громадськості до бюджетного процесу, посилюючи спільну відповідальність за оптимальний розподіл, використання і контроль бюджетних коштів територіальних громад;

– науково-практичні аспекти протидії ризикам фіскального федералізму з урахуванням кращих практик зарубіжних країн. Такий підхід слугував базисом для напрацювання рекомендацій щодо мінімізації ризиків фіскального федералізму за рахунок таких заходів: удосконалення інституційно-правового забезпечення розподілу фінансових ресурсів і повноважень на базі принципів фіскального федералізму; налагодження підзвітності та підконтрольності в контексті забезпечення відповідальності органів місцевого самоврядування; підвищення прозорості бюджетного процесу та залучення громадськості до управління ним; формування сталості комунікації та співпраці відповідних органів державного управління, місцевого самоврядування і платників податків у сфері виконання функціональних обов'язків; активізація процедур використання цифрових технологій фіскального адміністрування в механізмі акумулювання та розподілу бюджетних ресурсів територіальних громад; розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері адміністрування місцевих податків і зборів (зокрема й у контексті протидії ризикам ухилення від оподаткування); запровадження єдиного транспарентного підходу до надання податкових пільг тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в дисертації теоретичні положення й методологічні підходи до вдосконалення фіскальної політики на основі фіскального федералізму одержали практичне застосування в діяльності органів державного управління, місцевого самоврядування та вітчизняних установ.

Одержані в процесі дисертаційного дослідження наукові результати прийняті до впровадження Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка № 126-01/1161 від 17.10.2022 р.), Департаментом оподаткування юридичних осіб Державної податкової служби України (довідка № 1409/6/99-00-04-02-01-06 від 08.11.2022 р.), Тернопільською міською радою (довідка

№ 176/01 від 13.10.2022 р.), Управлінням Державної казначейської служби України в м. Тернополі (довідка № 5-06-06/627 від 29.06.2023 р.), Дунаєвецькою міською радою (довідка № 01.02/2139 від 31.10.2023 р.); ТОВ «Уайт Консалтинг» (довідка № 1 від 22.07.2023 р.). Основні науково-теоретичні результати дисертації використовуються в навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Адміністрування податків», «Податкове консультування», «Податкова система», «Оподаткування видів економічної діяльності», а також у процесі підготовки підручників і навчальних посібників (довідка № 126-28/11775 від 28.08.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, у якій сформульовано власні концептуальні підходи та запропоновано нові напрями розв'язання важливої наукової проблеми функціонування та розвитку фіскального федералізму в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку держави й територіальних громад. Внесок автора в колективно опублікованих працях конкретизовано в списку публікацій. Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні узагальнення, наукові розробки й аналітичні результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах: «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки України: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 2019 р.), «Сучасні проблеми та перспективи розвитку міжнародних економічних відносин і світового господарства» (м. Сатанів, 2019 р.), «International Scientific and Practical Conference Modern determination of the fiscal policy: local and international dimension» (м. Тернопіль, 2019 р.), «International Scientific Conference Information potential of socio-economic development of the state and regions» (м. Громадка, Польща, 2020 р.), «10th International Conference on Advanced Computer Information Technologies» (м. Деггендорф, Німеччина, 2020 р.), «Проблеми та перспективи фінансової політики в умовах пандемічних процесів» (м. Тернопіль, 2020 р.), «Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції» (м. Ірпінь–смт Ворохта, 2020 р.), «Актуальні питання ефективного функціонування економічних систем: особливості, тенденції та перспективи» (м. Хмельницький, 2021 р.), «Фінансова політика України: можливості та обмеження в умовах глобальних економічних шоків» (м. Київ, 2021 р.), «Формування конкурентоспроможності національної економіки: трансформації в умовах розвитку інновацій» (м. Запоріжжя, 2021 р.), «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 2021 р.), «Перспективи розвитку економіки країни: світовий та національний аспекти» (м. Одеса, 2021 р.), «Formation of innovative potential of world science» (м. Тель-Авів, Держава Ізраїль, 2022 р.), «Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2022 р.), «Фінансові інструменти сталого розвитку держави в умовах системної економічної трансформації» (м. Хмельницький–м. Херсон, 2022 р.), «Features of the development of modern science in the pandemic's era» (м. Берлін, Німеччина, 2022 р.), «Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України» (м. Одеса, 2023 р.),

«Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2023 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 58 наукових праць, у тому числі: 1 одноосібну монографію, підрозділи у колективній монографії, 30 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті у виданнях, що внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави (Словаччина), 22 наукових праці, у яких додатково відображено результати дисертації (з них 1 публікація у виданні, проіндексованому в міжнародній наукометричній базі Scopus). Загальний обсяг наукових праць становить 61,32 д.а, з них особисто автору належить 51,33 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (531 найменування на 55 сторінках), 23 додатки на 40 сторінках, містить 21 таблицю і 74 рисунки. Основний текст розміщено на 372 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 469 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації «**Теоретична концептуалізація фіскального федералізму**» розкрито теоретичний зміст фіскальної політики та моделей її реалізації, досліджено науково-концептуальні положення фіскального федералізму, побудовано його архітектуру й охарактеризовано її елементи.

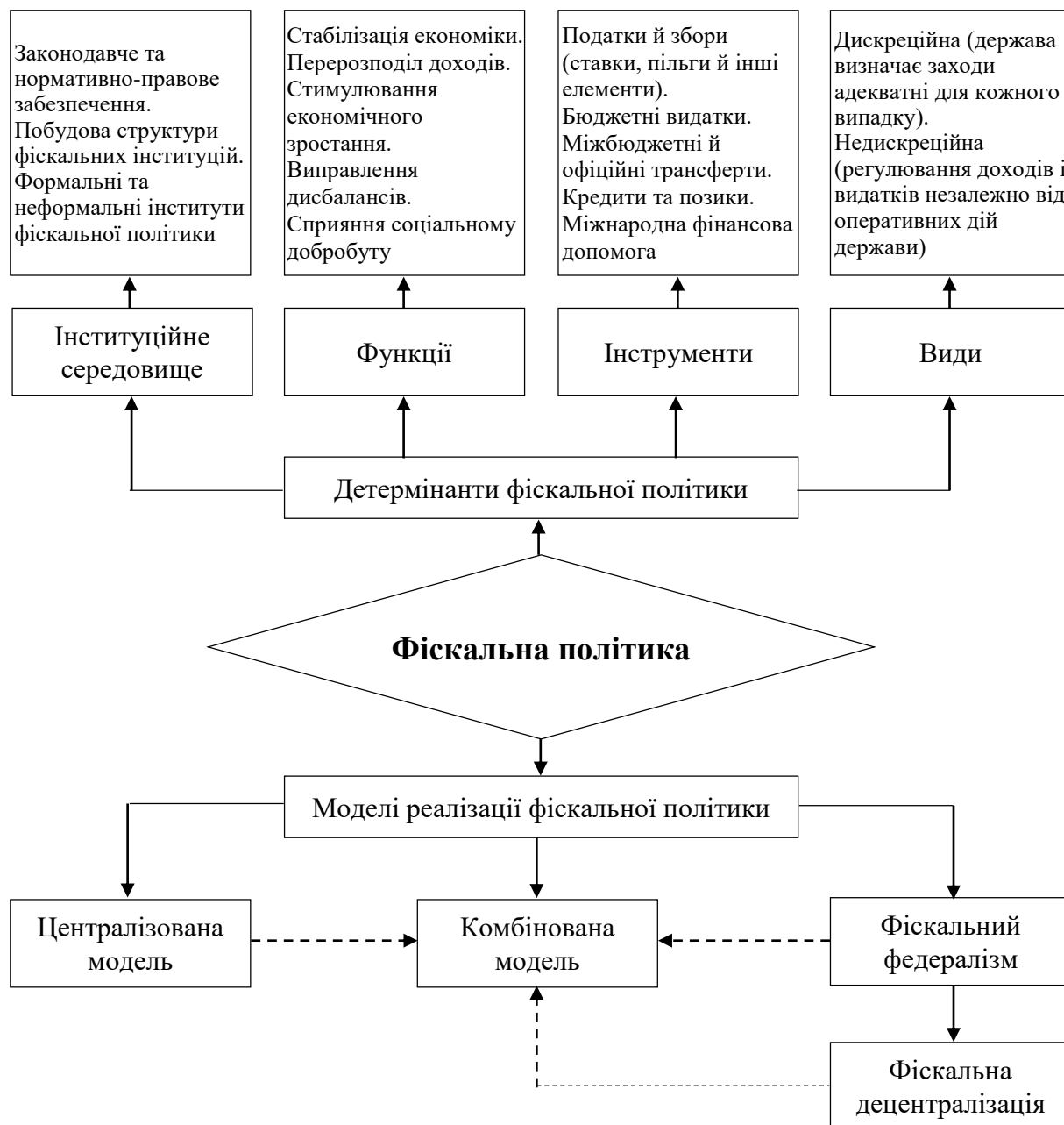
Визначено, що фіскальна політика є важливою домінантою впливу на функціонування суб'єктів публічних фінансів, вона трансформується як засіб, за допомогою якого органи державного управління та місцевого самоврядування формують бюджетні ресурси й коригують видатки задля забезпечення ефективного розвитку держави й територіальних громад. Фіскальна політика через належне використання відповідного інструментарію має здійснювати в державі не лише регулятивний, але і стимулюючий вплив на інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, підвищення їхньої економічної активності.

В умовах сучасної економічної ситуації в Україні, яка характеризується зниженням реальних доходів населення та звуженням простору для здійснення підприємницької діяльності, зокрема для малого бізнесу, основні напрями коротко- і середньострокової фіскальної політики мають бути дещо уточнені з акцентом на розширенні власної дохідної бази органів місцевого самоврядування за рахунок відповідних інструментів і методів фіскального федералізму.

Аргументовано, що специфіка використання моделі реалізації фіскальної політики історично зумовлюється формою державного устрою, проте не обмежується в умовах сучасності, оскільки власне модель реалізації фіскальної політики не впливає на зміну політичного устрою країни, однак її використання спрямовується на оптимізацію міжбюджетних відносин, тому унітарна держава може використовувати фіскальний федералізм, якщо такий підхід сприятиме оптимізації розподілу фіскальних повноважень з метою нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів.

Основні елементи фіскальної політики та моделі її реалізації відображено на рис. 1. Доведено, що, на відміну від централізованої та децентралізованої моделі

реалізації фіскальної політики, саме модель фіскального федералізму дає змогу результативніше та комплексніше застосовувати відповідний фіскальний інструментарій на основі кооперативних й узгоджених автономних дій органів державного управління та місцевого самоврядування з урахуванням актуальних потреб жителів громад і з дотриманням відповідних принципів.

Рис. 1. Елементи та моделі реалізації фіскальної політики

Ідеологія фіскального федералізму має бути імплементована в український прагматизм для посилення синергії фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку держави, регіонів і територіальних громад в умовах децентралізації. Фіскальний федералізм спроможний стати тим механізмом, який за рахунок оптимізації фіскальних повноважень забезпечить можливості для органів місцевого самоврядування щодо стимулювання соціально-економічного,

інноваційного, інвестиційного, екологічного розвитку територіальних громад в Україні.

На основі моніторингу науково-концептуальних підходів щодо становлення та розвитку фіскального федералізму обґрунтовано доцільність його використання в міжбюджетних відносинах унітарних держав. Запропоновано тлумачити фіскальний федералізм виходячи з таких дефініцій як: процес гармонізації міжбюджетних відносин за умови делегування фінансової самостійності органам місцевого самоврядування через використання відповідних фіскальних інструментів з метою ефективної реалізації пріоритетних напрямів економічного розвитку та забезпечення суспільного добробуту; інструмент забезпечення єдності й самостійності бюджетів різних ланок відповідно до їхніх функцій і повноважень на засадах соціально-економічної та політичної доцільності; спосіб раціонального використання ресурсного потенціалу територіальних громад для нарощування доходів місцевих бюджетів на основі взаємоузгоджених податкових повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування.

Систематизовано основні переваги фіскального федералізму, які першочергово виявляються через його гнучкість і спроможність ефективніше згенерувати зусилля органів державного управління та місцевого самоврядування щодо якісного надання суспільних благ і послуг з урахуванням, а за потреби — ранжуванням пріоритетів розвитку певної територіальної громади.

Ґрунтовний аналіз наукових праць уможливив систематизацію принципів формування фіскального федералізму та їхнє уточнення за рахунок таких загальних принципів: законність, ефективність, транспарентність, системність, збалансованість, а також спеціальних принципів: субсидіарність, еквівалентність, справедливість, автономія, пропорційність, взаємозалежність, ієрархічність, адаптивність. Запропоновані принципи забезпечують збалансування й оптимальне розмежування повноважень і відповідальності між його суб'єктами, а також стимулювання автономії місцевих бюджетів. Аргументовано необхідність урахування запропонованих принципів під час формування й імплементації архітекtonіки фіскального федералізму.

Встановлено, що для української системи міжбюджетних відносин характерною є кооперативна модель фіскального федералізму, оскільки органи державного управління наділені домінуючими фіскальними повноваженнями, які узгоджено передаються на нижчий управлінський рівень. Органи місцевого самоврядування згідно із законодавчими нормами здійснюють формування фіскальних ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, однак вони систематично потребують розширення та автономізації фіскальних повноважень для надання якісних суспільних благ населенню певної територіальної громади.

Використання методологічного інструментарію фінансової науки сприяло формуванню інтегрального теоретико-методологічного підходу до побудови архітекtonіки фіскального федералізму, визначення її сутності, елементів та зв'язків між ними. Архітекtonіку фіскального федералізму визначено як інституційно-функціональну парадигму взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування в процесі розподілу фінансових ресурсів, повноважень і

відповідальності щодо оптимізації акумулювання й використання коштів державного та місцевих бюджетів з метою вдосконалення соціально-економічного розвитку держави, регіонів і територіальних громад. Основним пріоритетом використання архітекtonіки фінансового федералізму є максимальне задоволення суспільних потреб членів територіальних громад на базі розподілу та закріплення повноважень щодо нарощування фінансового потенціалу державного й місцевих бюджетів. Визначено елементи архітекtonіки фінансового федералізму та взаємозв'язки між ними (рис. 2).

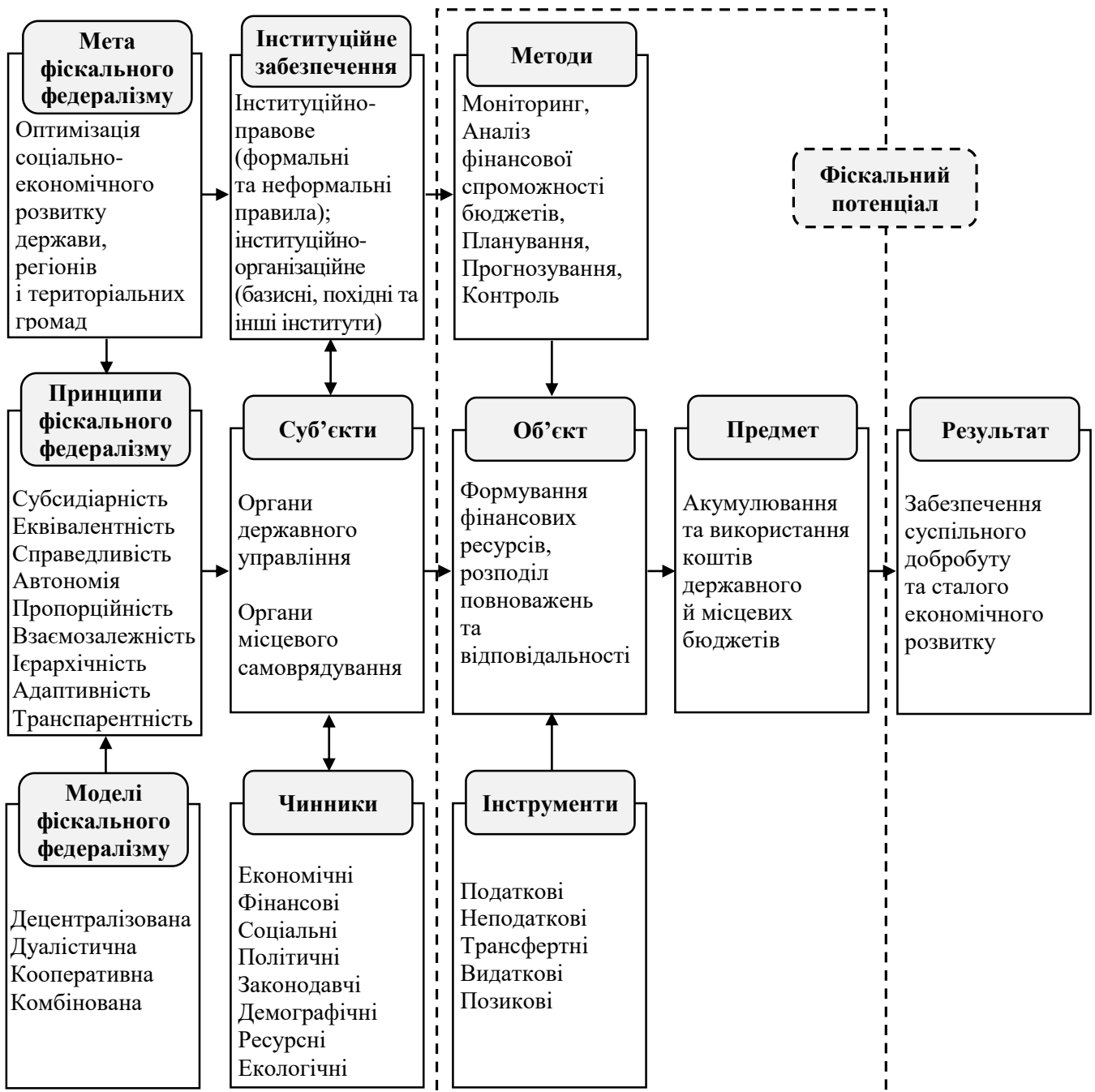

Рис. 2. Архітекtonіка фінансового федералізму

Аргументовано, що на базі принципів і моделей, з урахуванням чинників й відповідного інституційного забезпечення архітекtonіки фінансового федералізму

цілком можливо побудувати ефективні відносини між органами державного управління та місцевого самоврядування щодо нарощування фіскального потенціалу бюджетів різних ланок з метою забезпечення максимального добробуту жителів територіальних громад, використовуючи при цьому відповідні методи й інструментарій. Мета й завдання як ключові детермінанти архітекtonіки фіскального федералізму мають сприйматися суспільством як справедливі її елементи, що не суперечать основним законам функціонування ринкової системи та напрямам і завданням загальної політики соціально-економічного розвитку держави та територіальних громад. Наголошено на важливості кооперації та взаємодії суб'єктів архітекtonіки фіскального федералізму для досягнення визначених цілей соціально-економічного розвитку України та напрацювання засобів протидії фіскальним ризикам внутрішнього й зовнішнього походження.

Другий розділ «**Методологічні домінанти дослідження архітекtonіки фіскального федералізму**» присвячений методології наукового пізнання фіскального федералізму, що дало змогу дослідити концепції його формування й функціонування, розкрити сутність архітекtonіки фіскального федералізму відповідно до різних методологічних підходів та в контексті впливу її інструментів на формування фіскального потенціалу територіальних громад.

Диференціація способів, методів, моделей реалізації фіскального федералізму, наявність різних методологічних інструментів його пізнання інтерпретуються новою парадигмою в системі фінансової науки. Парадигма фіскального федералізму ґрунтується на його розумінні як складного поліструктурного й багаторівневого явища, що характеризується оригінальними домінантами, принципами та закономірностями функціонування.

Систематизовано та розвинуто теорії наукового пізнання, які є базисом функціональної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в процесі розподілу, делегування та закріплення фіскальних повноважень задля нарощування фіскального потенціалу територіальних громад. Виявлено, що представники теорії наукового пізнання фіскального федералізму позиціонують його як ідеальну модель побудови фінансових відносин між рівнями влади, а ефективність його реалізації визначається оптимальним збалансуванням потреб територіальних громад з їхніми фінансовими можливостями через законодавче закріплення та регулювання. Аргументовано, що імплементація фіскального федералізму не має обмежуватись лише перерозподілом фіскальних повноважень, а за допомогою логічно обґрунтованого використання інструментів архітекtonіки фіскального федералізму продукувати оптимальний підхід до задоволення суспільних потреб населення територіальної громади. Взаємопов'язаність і взаємодоповнюваність теорій конкурентних переваг, суспільних благ і людського капіталу для цілей імплементації фіскального федералізму в українську практику відіграє визначальну роль у забезпеченні фінансово спроможних територіальних громад для покращення їхнього соціально-економічного, інфраструктурного, інвестиційно-інноваційного, освітньо-наукового розвитку.

Методологія дослідження архітекtonіки фіскального федералізму, виходячи з гіпотези та мети, а також зважаючи на діалектичний взаємозв'язок предмету, об'єкту, методів і принципів дослідження, ураховує методологічні підходи та їхню специфіку.

Обґрунтовано, що всебічне пізнання архітекtonіки фiскального федералiзму в сучасних умовах економічних трансформацій забезпечується шляхом поєднання діалектичного, інституційного системного й інформаційного методологічних підходів. Поєднання різних методів наукового дослідження формує основу для виконання завдань щодо науково-теоретичного осмислення архітекtonіки фiскального федералiзму задля покращення розуміння її сутнісних характеристик і формування новітніх пріоритетів імплементації в українську систему міжбюджетних відносин.

Діалектичний підхід також дав змогу ґрунтовно дослідити архітекtonіку фiскального федералiзму як явище, що перебуває в постійному розвитку, якому властиві внутрішні суперечності між складністю завдань і наявним спектром умов для їхньої реалізації органами державного управління та місцевого самоврядування. Архітекtonіка фiскального федералiзму як явище відображає властивості, процеси та зв'язки предмета, що доволі часто піддається дискусії її використання в унітарних державах. Однак сукупність переконливих аргументів щодо посилення фінансового потенціалу бюджетів усіх ланок на базі фiскального федералiзму продукує нові можливості для його використання в країнах з різною формою управління, оскільки такий аспект продукує позитивні ефекти для мешканців держави й територіальних громад. Базуючись на діалектичному підході, доцільно розглядати архітекtonіку фiскального федералiзму в динаміці, розкриваючи її зміст, визначаючи інституціональні складові, взаємозв'язок основних елементів між собою, фiскальною політикою й іншими явищами реальної дійсності, дослідити функціональний механізм симбіозу фiскального федералiзму та децентралізму.

Використання системного підходу в методологічному дослідженні архітекtonіки фiскального федералiзму слугує базисом для аналізу мутуалізму її структурних компонентів, з'ясування значення кожного з них у загальному функціонуванні системи та навпаки, а також установлення закономірностей усіх взаємозв'язків й ідентифікації впливу системи загалом на окремі її елементи. Водночас системний підхід дав змогу розглянути архітекtonіку фiскального федералiзму у формі надзвичайно складної суспільно-економічної системи, умовно окреслити цю непросту й оригінальну систему, визначити її склад із сукупності взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, виокремити й спрямувати належне функціонування цієї складної системи. Саме завдяки системному підходу створюється можливість усебічно оцінити сучасний стан фiскального федералiзму, ідентифікувати його значний ресурсний та інтелектуальний потенціал, можливості для становлення й розвитку демократичної правової держави.

Архітекtonіка фiскального федералiзму має інституційну природу, оскільки для неї характерні такі основні ознаки: правове забезпечення та регулювання відносин; участь держави й місцевого самоврядування як інституту; інституційні принципи функціонування суб'єктів; невизначеність середовища, у якому відбувається розподіл і делегування повноважень; соціально-економічні фактори впливу тощо. За змістовим наповненням інституційне забезпечення архітекtonіки фiскального федералiзму визначається сукупністю інститутів (до яких належать традиції, цінності, релігійна належність, політичні переконання, вплив правлячих еліт тощо) й інституцій (органів державного управління, місцевого самоврядування, а також територіальних громад

міст, сіл і селищ), які формують їх, забезпечуючи фінансову спроможність, а також характеризується способом комунікації цих інститутів та інституцій між собою.

В сучасних умовах пропонуємо розглядати інформаційне забезпечення архітекtonіки фіскального федералізму як взаємопов'язану логічну систему відбору та систематизації даних про використання наявних і потенційних фіскальних інструментів для проведення їхньої оцінки та діагностики з метою ухвалення ефективних рішень органами державного управління й місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Інформаційний підхід до дослідження архітекtonіки фіскального федералізму дає змогу оцінити стан показників, що слугують базисом для прийняття ефективних фіскальних рішень органами місцевого самоврядування, зокрема використовуючи нормативно-правову, звітно-статистичну, облікову, планову, бюджетну й податкову інформацію, а головне – відповідний інструментарій її аналізу: стратегічний, атрибутивний, програмно-цільовий, операційний, порівняльний, фінансово-економічний тощо. Ураховуючи феноменальну властивість фіскального федералізму для української системи міжбюджетних відносин, доцільним убачаємо використання стратегічного аналізу інформації на базі SWOT-аналізу сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз для територіальних громад, оскільки він дає змогу побудувати комбінацію з фактичної інформації та пріоритетних очікувань суб'єктів фіскального федералізму.

Проведене дослідження дало змогу визначити фіскальний потенціал територіальної громади як сукупність наявних і потенційних фінансових ресурсів, які органи місцевого самоврядування в кооперації з іншими суб'єктами фіскального федералізму можуть залучати за допомогою податкових, неподаткових, трансфертних, видаткових і позикових інструментів та раціонально розподіляти для забезпечення ефективного функціонування й розвитку територіальної громади.

Констатовано, що принципи формування фіскального потенціалу територіальних громад є орієнтирами до вибору органами місцевого самоврядування методів та інструментів архітекtonіки фіскального федералізму, їх подальшого практичного використання задля забезпечення суспільного добробуту та сталого економічного розвитку територіальної громади. З урахуванням цього контексту визначено принципи, які властиві процесу формування фіскального потенціалу територіальних громад (динамічність, цілеспрямованість, єдність стратегії й тактики, альтернативність, унікальність, інноваційність), і принципи, що визначають базові умови його функціонування (балансування інтересів і потреб, соціально-політична відповідальність, пропорційність і збалансованість, адаптивність, ефективність).

Аргументовано, що ключовими і перспективними інструментами формування й нарощування фіскального потенціалу територіальних громад є податкові та неподаткові інструменти. Водночас вагоме значення в умовах воєнного стану мають позикові (зокрема і грантові) інструменти архітекtonіки фіскального федералізму, однак при цьому наголошено на зваженому підході до використання позикових інструментів, ураховуючи їхні боргові наслідки для України. Установлено стабільний характер використання трансфертних і видаткових інструментів архітекtonіки фіскального федералізму в зміцненні фіскального потенціалу територіальних громад. Доведено, що їхня практична реалізація в Україні відбувається на базі кооперації

органів державного управління та місцевого самоврядування й відповідає принципам субсидіарності, збалансованості, ієрархічності, справедливості та прозорості.

У третьому розділі «**Практика та проблематика фіскального федералізму в забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад**» проаналізовано вплив інструментів архітекtonіки фіскального федералізму на стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні.

Ґрунтуючись на моніторингу й синтезі чинників впливу на економічний розвиток держави, виокремлено спектр тих із них, що створюють дисбаланс міжбюджетних відносин, а саме: низький рівень фіскальних можливостей територіальних громад; надмірний централізований підхід до управління видатками; маніпулювання системою міжбюджетних трансфертів; лімітованість доступу органів місцевого самоврядування до міжнародних фінансово-кредитних ресурсів; несприятливий інвестиційно-інноваційний клімат у більшості регіонів держави; нестабільність законодавчої бази; протидія ризикам воєнного стану. Такі тенденції зумовили обґрунтування використання податкових інструментів архітекtonіки фіскального федералізму органами державного управління та місцевого самоврядування для належного фінансового забезпечення функціонування територіальних громад.

Підвищення якості реалізації послуг є можливим у разі прийняття й імплементації відповідних управлінських рішень органами місцевого самоврядування в співпраці з податковими інституціями як суб'єктами архітекtonіки фіскального федералізму. Установлено, що основними джерелами надходжень до місцевих бюджетів в Україні є податкові надходження, які компонується переважно з податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку, єдиного податку, податку на майно, а також неподаткових надходжень, субвенцій від органів державного управління, а з 2022 року — суттєвого залучення коштів міжнародних фінансових організацій (таблиця 1).

За аналізований період частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів характеризувалася активним зростанням (у 1,77 раза), незважаючи на спадні тренди загальних надходжень до місцевих бюджетів у 2020 та 2022 роках. Нестійку динаміку спостерігаємо у сфері надходжень від органів державного управління у вигляді дотацій та субвенцій, загальна частка яких за аналізований період знизилася з 53,3 % до 24,6 %. Це свідчить про початкові кроки в напрямі зменшення фінансової залежності місцевих бюджетів від трансфертних інструментів архітекtonіки фіскального федералізму. Наголошено, що перспективними інструментами у функціонуванні органів місцевого самоврядування мають бути позикові й грантові, зокрема сума отриманих грантів місцевими бюджетами від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ за аналізований період суттєво зросла та становила 35,6 % у структурі загальних доходів місцевих бюджетів у 2022 році.

Грантові як пріоритетні позикові інструменти фіскального федералізму є основним засобом соціального, секторально-економічного, інфраструктурного, енергетичного й екологічного розвитку територіальних громад. На це вказує низка прерогатив, зокрема управління фондами грантових ресурсів відбувається в такий

спосіб, що дає змогу кон'юнктурно реагувати на потреби жителів територіальних громад незалежно від політичних і ринкових чинників.

Таблиця 1

Фінансові ресурси місцевих бюджетів в Україні у 2016-2022 рр., млн. грн.*

Види надходжень	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Податкові надходження	146902,3	201005,1	232532,9	270545,8	285571,5	346713,2	393460,6
Частка податкових надходжень у доходах (%)	40,12	40,03	41,35	48,27	47,15	58,07	70,88
<i>в т. ч.: податок на доходи фізичних осіб</i>	78971,3	110652,7	138158,8	165504,4	177826	212230,3	272245,3
<i>податок на прибуток підприємств</i>	5879,1	6484,9	9300,1	10230,4	9776,7	16092,7	13511,9
<i>рентна плата</i>	2516,2	2471,2	4821,2	5228	4636,9	8569,1	8740,9
<i>акцизний податок</i>	11628,2	13155,9	13797,4	13718,5	15554,2	17849,1	13081,5
<i>місцеві податки й збори</i>	42276,8	52592,2	61026,5	73575,3	75686,2	89896,6	84305,1
<i>частка місцевих податків та зборів у податкових надходженнях (%)</i>	28,78	26,16	26,24	27,20	26,50	25,93	21,43
Неподаткові надходження	21859,2	25972,9	28027,4	26105	21462,5	27183	22041,1
Доходи від операцій з капіталом	1402,5	1873,6	2143,5	2928,8	3473,1	3462,2	2276,0
Дотації	6836,6	21998,5	25166,1	25857,5	21617,4	22793,9	22171,2
Субвенції	188558,7	250604,4	273773,7	234444,5	138559,6	179939,4	114582,6
Гранти (дарунки) від іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	88,8	23,8	94,7	43,2	145,4	34,6	197891,8
Цільові фонди	495,1	619,9	678,1	601,9	649,4	571,4	342,3
РАЗОМ	366143,1	502098,3	562415,7	560527,9	471480	580699,2	555097,1

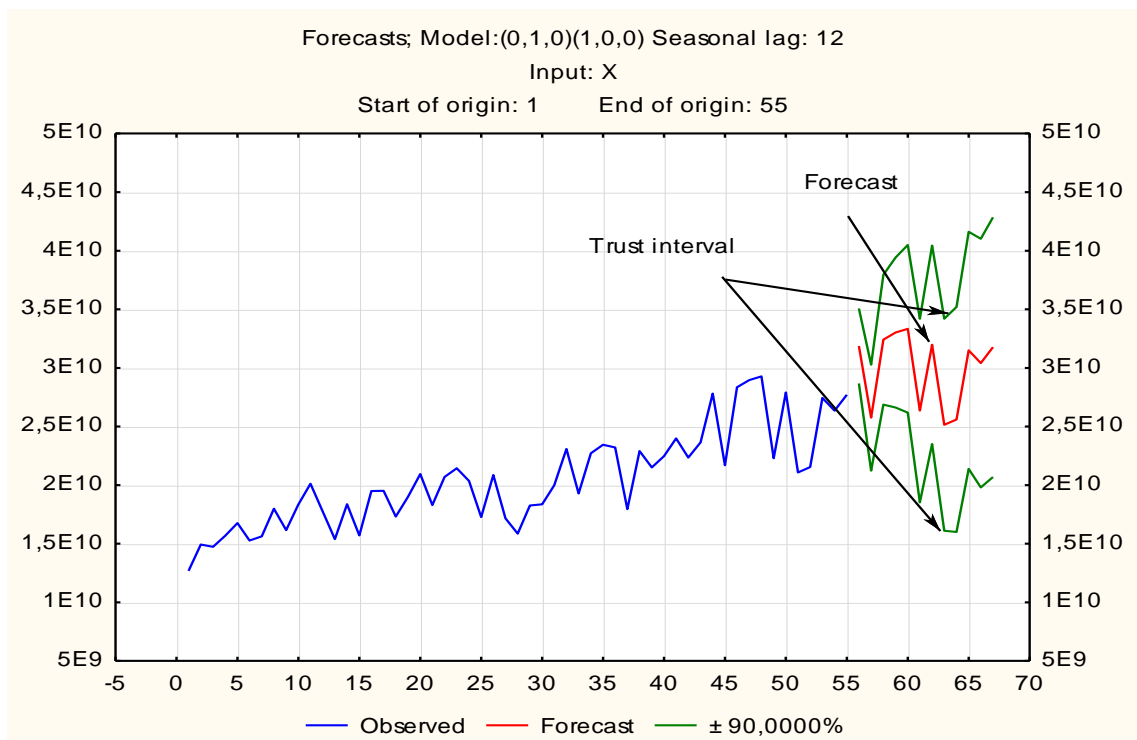
*Складено та розраховано автором за даними Державного веб-порталу бюджету для громадян

Водночас встановлено, що європейський прагматизм фіскального федералізму в унітарних державах указує на пріоритетність формування фінансового потенціалу муніципальних бюджетів за рахунок майнових та інших місцевих податків. Однак у вітчизняній практиці фіскальні можливості майнового оподаткування, зокрема податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, характеризуються інактивним станом, що першочергово пов'язано з формуванням бази оподаткування майна, ураховуючи його вартісні показники, стан, тип, місце розташування тощо.

Компаративний аналіз частки місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів за 2016–2022 рр. (за винятком надходжень податку на доходи фізичних осіб) засвідчив про значну фіскальну роль єдиного податку (середнє значення становить 48,5 %), а також податку на майно (51,2 %) у розрізі його складових: орендної плати за землю (27,6 %), земельного податку (16,8 %), податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (6,5 %) та транспортного податку (0,4 %). Надходження від збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору були несуттєвими, середній показник частки становив 0,14 % і 0,19 % відповідно.

Основу міжбюджетних трансфертів формують базова та реверсна дотації, які призначені для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій і функціонують між державним та місцевими бюджетами, і навпаки. Констатовано, що стабільна залежність функціонування та розвитку територіальних громад від трансфертних інструментів архітекtonіки фіскального федералізму продукуватиме низькі темпи автономізації їхньої фіскальної спроможності в контексті використання комплексу інструментів щодо нарощування фіскального потенціалу відповідного бюджету. Аргументовано, що такий контекст з антистимулюючої політики необхідно переводити в стимулюючу, щоб територіальні громади мали змогу активно освоювати наявні й потенційні ресурси та бути впевненими в їхньому цільовому використанні для забезпечення суспільних потреб мешканців відповідної громади.

Спроможність і можливість розвитку територіальних громад визначається як єдність результативності використання фінансових ресурсів, достатності фіскального потенціалу, а також можливості самостійного забезпечення соціально-економічного розвитку. Здійснено емпіричні розрахунки та побудовано регресійні моделі впливу інструментів фіскального федералізму на ефективність міжбюджетних відносин в Україні. На базі теорії часових рядів, комбінування лінійних і нелінійних моделей здійснено прогнозування процесу надходження податкових платежів до бюджетів усіх рівнів. Відповідні результати моделювання динаміки обсягів податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів представлено графічно (рис. 3). Як можна простежити за даними графіка моделювання, крім прогнозних значень, одержано також довірчі інтервали, що покривають отримані значення з надійністю 90 %. Про адекватність побудованої моделі можна стверджувати на основі аналізу її залишків, розподіл яких добре апроксимується нормальним розподілом. Це підтвердила відповідна гістограма залишків моделі та графік нормальної ймовірності.

Рис. 3. Графік моделювання динаміки обсягів податкових надходжень за станом на серпень 2023 р. – липень 2024 р.

Установлено, що за помірного розвитку економіки країни, тобто за відсутності значних економічних криз, ARIMA-моделі можна використовувати як інструмент прогнозування основних тенденцій динаміки обсягів податкових надходжень до державного та місцевого бюджетів.

У четвертому розділі «**Архітекtonіка моделей фіскального федералізму в країнах з різним державним устроєм**» здійснено моніторинг передумов і специфічних рис реалізації фіскального федералізму в централізованій і децентралізованій системах зарубіжних країн задля напрацювання рекомендацій щодо використання найкращих практик в українській системі міжбюджетних відносин.

Фіскальний федералізм активно апробується в країнах Європи, зокрема на базі практик Швейцарії та Німеччини як еталону для імплементації певних елементів іншими країнами. Загальною рисою більшості країн Європи щодо використання фіскального федералізму є його позиціонування як системи законодавчо закріпленого розподілу повноважень між різними рівнями влади для виконання традиційних фіскальних функцій. Імідж, характерний для європейської інтеграції – це існування різних бюджетних рівнів, різних компетенцій щодо виконання згаданих фіскальних функцій і наявність результату, який відображається у функціонуючій децентралізації як одній із дієвих форм фіскального федералізму.

На базі використання теоретичних й емпіричних методів у порівнянні систем використання фіскального федералізму в країнах Європи було встановлено, що ключовою його рисою є формування податкової конкуренції в регіонах (муніципалітетах). Зокрема, у Швейцарії такий аспект спонукає кантони розподіляти державні кошти більш ефективно, щоб покращити соціально-економічні показники їхнього розвитку. Виявлено, що модель конкурентного фіскального федералізму у Швейцарії має більший успіх у формуванні економічного розвитку, ніж модель кооперативного фіскального федералізму. Дедуктивний підхід у дослідженні фіскальної політики Іспанії засвідчив, що нещодавні реформи в цій сфері є результатом значної децентралізації влади. У результаті реформаторських ініціатив обласним управлінням Іспанії було розширено фіскальну автономію та спільну відповідальність з метою зменшення залежності від державних трансфертів. Автономія як детермінанта фіскального федералізму Іспанії була імplementована через можливість встановлення ставок окремих податків обласними управліннями за одночасного збільшення їхніх регуляторних та адміністративних повноважень. Реалізація фіскального федералізму в Італії сприяла реформуванню механізму фінансових відносин між усіма рівнями влади, головна ідея якого полягала в делегуванні територіальним одиницям більшої автономії та підзвітності як щодо видаткової, так і дохідної частин бюджету. Проте на законодавчому рівні, податкова система залишилася централізованою через гарантування рівномірності податкового тиску на адміністративно-територіальні одиниці в Італії. У Франції дотримання ключових принципів фіскального федералізму продукувало зростання частки місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету країни, а також розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо самостійного встановлення ставок податків в межах закріплених парламентом компетенцій.

Доведено, що принципи фіскального федералізму в ЄС взаємопов'язані й корелюють із системою принципів фіскальної децентралізації. Відповідно фіскальний федералізм реалізовується у фінансовій політиці ЄС. Однак чітко детермінувати його риси в більшості управлінських систем країн-членів ЄС складно. Водночас це не перешкоджає управлінським інституціям ЄС оптимізувати фінансову політику, а навпаки посилює синергетичний ефект у здійсненні податкової та бюджетної політик.

Визначено, що впродовж десятиліть у США формувалась модель ефективного фіскального федералізму, обґрунтована в наукових доробках провідних учених-економістів і фінансистів, апробована в механізмах національного та муніципального управління. Наголошено, що основна ідея фіскального федералізму в США — це стабільна оптимізація та досконалість здійснення бюджетно-видаткової й податкової політик центральним урядом, штатами та муніципалітетами на базі комбінованого застосування теорій першого й другого покоління фіскального федералізму.

Максимально ефективним і швидким процесом у боротьбі із загостренням питань виконання функцій інституту сучасного самоврядування визначено імплементацію домінант кооперативної моделі фіскального федералізму, мета якої — створення організаційних, економічних і правових основ щодо забезпечення фінансової самостійності бюджетів на місцевому рівні, кваліфікованої реалізації повноважень місцевого самоврядування та надання населенню доступних, своєчасних публічних послуг. Водночас зауважено, що фіскальний федералізм не має обмежуватись інструментарієм перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами, а покликаний стимулювати органи місцевого самоврядування до фінансової автономії та нарощування фіскального потенціалу за рахунок комбінованих інструментів.

Моніторинг ключових детермінант реалізації фіскального федералізму в США та Канаді засвідчив, що податки на нерухомість і подарунки історично відігравали незначну фіскальну роль у статтях регіональних доходів. Зважаючи на це, у практиці США адміністрування податку на майно було успішно делеговано місцевим органам влади, про що засвідчила ефективність його мобілізації на місцях. Синергія делегування повноважень адміністрування майнових податків органам місцевого самоврядування досягається за рахунок одночасного використання вартісного підходу для цілей визначення бази оподаткування майна (землі, нерухомості тощо), що є характерним для більшості країн Європи.

Такий практицизм є корисним і перспективним для впровадження в українську модель оподаткування нерухомого майна на базі фіскального федералізму. Це дозволить налагодити співпрацю Державної податкової служби України, Державної митної служби України (при імпорті рухомого майна) та виконавчих органів місцевого самоврядування з платниками податків на майно в контексті формування доступу до єдиних реєстрів даних щодо об'єктів оподаткування. Використовуючи фіскальний федералізм, необхідно оптимізувати процес делегування органам місцевого самоврядування фіскальних повноважень щодо спільного адміністрування майнових податків (реалізація фіскальної, інформаційної, організаційно-методичної роботи) з податковими органами (здійснення контрольних-моніторингових і консультаційних заходів) для використання вартісного підходу оцінки майна щодо нарощування фіскального потенціалу місцевих бюджетів в Україні. Водночас заходи

щодо делегування фіскальних повноважень органам місцевого самоврядування потребують конкретизації, громадського обговорення та законодавчого забезпечення, яке буде гармонізовано з кращими зарубіжними практиками, що формуватиме прозорий механізм оподаткування майна в Україні, а також посилить протидію ухиленню від оподаткування й іншим проявам тіньової економіки.

В українських реаліях наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні й інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку і фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів.

П'ятий розділ дисертації **«Пріоритетні напрями розвитку фіскального федералізму в Україні»** присвячений розкриттю підходів до ідентифікації ймовірних ризиків реалізації фіскального федералізму в Україні, а також формуванню новітніх пріоритетів імплементації архітектоники фіскального федералізму в контексті забезпечення суспільного добробуту й сталого економічного розвитку держави та територіальних громад.

У дисертації обґрунтовано ризики фіскального федералізму, які можуть проявитися за умов нераціонального застосування його принципів, правил, моделей, інструментів і методів, що може призвести до розвитку дестабілізуючих коливань у процесі автономізації рішень органів місцевого самоврядування щодо виконання фіскальних та інших важливих завдань, а також виявитися у намаганні здобути повну фіскальну незалежність або максимальні фіскальні повноваження для певної адміністративно-територіальної одиниці. Наголошено, що поширеним є підхід до визначення ризику фіскального федералізму на базі його ототожнення з фіскальним сепаратизмом. З урахуванням такого факту доведено, що між цими двома поняттями є суттєва відмінність, оскільки фіскальний федералізм націлений на розподіл фіскальних повноважень між рівнями влади з метою оптимізації міжбюджетних відносин та нарощування фінансового потенціалу державного і місцевих бюджетів як результату взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування, тоді як фіскальний сепаратизм націлений на відокремлення нижчих рівнів влади з метою повної автономізації у сфері прийняття фіскальних рішень, що суперечить Конституції України та іншим відповідним нормативно-правовим актам. Визначено, систематизовано й охарактеризовано комплекс ризиків фіскального федералізму, які можуть бути пов'язані з надмірною автономізацією фіскальних повноважень органам місцевого самоврядування, домінуванням локальних інтересів над національними, загостренням конкуренції між територіальними громадами в частині залучення фінансових ресурсів тощо. Такий підхід слугував базисом для напрацювання рекомендацій щодо мінімізації ризиків фіскального федералізму за рахунок таких заходів: вдосконалення інституційно-правового забезпечення в контексті використання принципів фіскального федералізму; підзвітність і підконтрольність у контексті забезпечення відповідальності органів місцевого самоврядування; підвищення прозорості бюджетного процесу та залучення громадськості до управління ним; забезпечення сталості комунікацій органів державного управління (податкових органів), місцевого самоврядування та платників податків у контексті

виконання фіскальних завдань; активізація процедур використання цифрових технологій фіскального адміністрування в механізмі акумулювання та розподілу бюджетних ресурсів територіальних громад; автономізація повноважень органів місцевого самоврядування у сфері адміністрування місцевих податків і зборів тощо.

Виявлено, що чинна практика отримання міжнародної фінансової допомоги територіальним громадам базується на алгоритмі, що вимагає значних часових витрат, а також характеризується масштабним документальним супроводом, який доречно оптимізувати, а головне — цифровізувати. На базі автономізації повноважень органів місцевого самоврядування в процесі використання позикових інструментів архітекtonіки фіскального федералізму запропоновано структурно-логічну схему щодо укладання ними угоди з міжнародною інституцією з метою отримання фінансової допомоги для задоволення потреб розвитку територіальної громади.

Доведено, що головна ідея імплементації архітекtonіки фіскального федералізму в площину міжбюджетних відносин в Україні полягає в досягненні синергійного ефекту забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави і територіальних громад за рахунок податкових, неподаткових, трансфертних, видаткових, позикових інструментів. У дисертації сформовано новітні пріоритети реалізації архітекtonіки фіскального федералізму тактичного та стратегічного характеру (рис. 4), а також обґрунтовано її роль у підвищенні ефективності управління бюджетними ресурсами в контексті забезпечення суспільного добробуту й сталого економічного розвитку держави і територіальних громад.

Володіючи ширшим спектром фіскальних повноважень, виконавчі органи місцевого самоврядування можуть ініціювати та забезпечувати стимулювання підприємницької активності за рахунок податкових механізмів і преференцій, у результаті чого бюджетні ризики від маніпуляцій елементами (передусім — ставками) податків перекриватимуться за рахунок ефектів від зайнятості населення, розбудови інфраструктури, освоєння інноваційних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій. В сучасних реаліях для органів місцевого самоврядування постає важлива місія щодо збалансування динаміки трудової міграції. Саме мотивація і стимулювання ефективної зайнятості та створення нових робочих місць, в т.ч. за рахунок податкових, неподаткових і позикових інструментів архітекtonіки фіскального федералізму, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку економіки територіальних громад.

Отримавши право ґрунтовніше використовувати регулятивний потенціал податкових інструментів, органи місцевого самоврядування будуть зацікавлені в успішній діяльності суб'єктів підприємництва та поглибленні взаємодії із малим та середнім бізнесом задля модернізації виробничого потенціалу та сприяння збереженню й створенню робочих місць в територіальній громаді.

Реалізація фіскального федералізму в Україні сприятиме делегуванню та закріпленню органам місцевого самоврядування відповідних повноважень у контексті адміністрування на власній території місцевих податків і зборів, моніторингу та перевірки даних, актуальному інформаційному наповненню державних реєстрів про речові права власності на майно, що слугує підставою для нарахування майнових податків, протидії явищам ухилення від їхньої сплати тощо.

Рис. 4. Новітні пріоритети реалізації архітектури фіскального федералізму в Україні

Органам місцевого самоврядування необхідно забезпечити надання доступу до податкової інформації, щодо об'єктів і суб'єктів оподаткування відповідними податками на рухоме й нерухоме майно. Такий аспект необхідний для забезпечення спільного повноцінного адміністрування податку на майно, застосування ставок, пільг, коефіцієнтів й інших елементів, а також контролю за його надходженням до відповідного місцевого бюджету. У цьому ракурсі обґрунтовано доцільність застосування ставок податку на нерухоме майно, виходячи з його оціночної вартості. Аргументовано, що такий механізм успішно використовується у світовій практиці та дозволяє уникнути дискримінаційного підходу у сфері оподаткування власників майна та продукує об'єктивне податкове навантаження. Це сприятиме нарощуванню фіскального потенціалу територіальних громад завдяки збільшенню бюджетних надходжень від податку на майно в Україні (плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок).

Доведено, що важлива фіскальна роль у формуванні доходів місцевих бюджетів належить акцизному податку через розподільчі механізми його зарахування.

Позитивно оцінюючи ініціативи органів державного управління щодо зарахування частини акцизного податку у розмірі 13,4 % до місцевих бюджетів, наголошено на необхідності належного законодавчого закріплення таких заходів на постійній і стабільній основі. Це сприятиме реалізації принципів фіскального федералізму, зокрема забезпеченню фіскальної самостійності місцевих бюджетів.

Для повноцінної реалізації принципу субсидіарності фіскального федералізму запропоновано збільшити частку зарахування екологічного податку до місцевих бюджетів, а саме — до бюджетів територіальних громад міст, селищ та сіл. Водночас необхідно розширити повноваження відповідним органам місцевого самоврядування щодо спільного моніторингу та контролю цільового використання надходжень від екологічного податку, насамперед для формування екологічної безпеки територіальної громади та реалізації природоохоронних заходів.

Доведено ефективність застосування стратегічного SWOT-аналізу функціонування органів місцевого самоврядування на базі інструментів і методів архітекtonіки фіскального федералізму. Такий підхід акцентує увагу на ефектах і пріоритетах стабілізації й розвитку соціально-економічних процесів територіальної громади за рахунок конкретизованих шляхів досягнення, а саме: зміна перерозподілу часток зарахування податку на доходи фізичних осіб до бюджетів усіх рівнів; розширення органам місцевого самоврядування повноважень у сфері адміністрування місцевих податків й зборів, зокрема — податку на майно; активізація дій у напрямі застосування інвестиційного та/або інноваційного податкового кредиту для перспективних суб'єктів бізнесу національного та міжнародного рівня щодо реалізації заходів відновлення й модернізації інфраструктури територіальної громади; повноцінне здійснення державного та громадського контролю і моніторингу ефективності бюджетних видатків тощо.

Констатовано, що транспарентність є однією з ключових вимог до функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування в процесі імплементації архітекtonіки фіскального федералізму, яка зумовлена поступальним розвитком України як сучасної, демократичної та правової держави, у якій найбільшою цінністю визнається людина.

ВИСНОВКИ

За результатами наукового дослідження розроблено нові підходи до розв'язання актуальної проблеми формування новітньої архітекtonіки фіскального федералізму в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Це дало змогу сформувати низку науково-теоретичних, методологічних і прагматичних висновків, спрямованих на досягнення мети дисертаційної роботи.

1. Обґрунтовано концептуальні аспекти фіскальної політики як пріоритетної домінанти публічного фінансового середовища в контексті нарощування фінансової спроможності бюджетів місцевого самоврядування щодо забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. Наголошено, що фіскальна політика є базисом сталого економічного розвитку, а також детермінантою покращення інвестиційно-інноваційного клімату держави та територіальних громад. Визначення

елементів і моделей реалізації фіскальної політики дало змогу систематизувати її інструментарій, методи, способи, інституційне середовище, а також диференціювати моделі реалізації фіскальної політики залежно від участі виконавчих органів державного управління та місцевого самоврядування в її реалізації. Констатовано, що на відміну від централізованої та децентралізованої моделей реалізації фіскальної політики, саме модель фіскального федералізму дає змогу результативніше та комплексніше застосовувати відповідний фіскальний інструментарій на основі кооперативних та/або автономних дій його суб'єктів з урахуванням актуальних потреб мешканців громад із дотриманням відповідних принципів. Визначено переваги фіскального федералізму як моделі реалізації фіскальної політики, що виявляються через його гнучкість і спроможність ефективніше згенерувати зусилля органів державного управління та місцевого самоврядування щодо якісного надання суспільних благ і послуг з урахуванням, а за потреби — і ранжуванням пріоритетів розвитку певної територіальної громади.

2. Здійснено теоретичне обґрунтування фіскального федералізму й запропоновано його тлумачити у розрізі таких інтерпретацій: як процес гармонізації міжбюджетних відносин; як інструмент забезпечення єдності та самостійності бюджетів різних ланок; як спосіб раціонального використання ресурсного потенціалу територіальних громад з метою забезпечення сталого соціально-економічного їхнього розвитку. Визначено, що перспективною ціллю фіскального федералізму як вищої форми фіскальної децентралізації є покращення благоустрою та життя населення територіальних громад. Визначено й охарактеризовано принципи, на яких ґрунтується фіскальний федералізм, і дотримання яких забезпечить оптимальне розмежування фінансових ресурсів, повноважень і відповідальності між органами державного управління та місцевого самоврядування. Наголошено, що дотримання правил і принципів фіскального федералізму сприятимуть використанню інструментів щодо нарощування фіскального потенціалу державного та місцевих бюджетів в Україні. Обґрунтовано моделі реалізації фіскального федералізму у світовій практиці, що дало змогу окреслити вектори імплементації кооперативної моделі фіскального федералізму в українську систему міжбюджетних відносин, що посилить синергію ефективного соціально-економічного розвитку територіальних громад на базі оптимізації використання фіскальних інструментів, забезпечення стимулюючого та водночас конкурентоспроможного податкового середовища території, а також активізації застосування позикових (грантових) інструментів. Доповнено принципи фіскального федералізму для їхньої імплементації в українську практику з метою сприяння ефективному формуванню доходів і раціональному розподілу видатків місцевих бюджетів за умов децентралізації.

3. Визначено архітектоніку фіскального федералізму як інституційно-функціональну парадигму взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування в процесі розподілу фінансових ресурсів, повноважень і відповідальності щодо оптимізації акумулювання й використання коштів державного та місцевих бюджетів з метою вдосконалення соціально-економічного розвитку держави, регіонів і територіальних громад. Аргументовано, що на базі симбіозу елементів архітектоніки фіскального федералізму реально побудувати ефективні відносини між органами державного управління та місцевого самоврядування, які

враховуватимуть об'єктивні потреби мешканців територіальних громад, щоб забезпечити їхній максимальний добробут. Наголошено на важливості кооперації та взаємодії органів державного управління й місцевого самоврядування для досягнення окреслених цілей соціально-економічного розвитку України.

4. На базі вивчення науково-теоретичних положень фінансової науки та фінансової політики обґрунтовано парадигму фінансового федералізму, базисом якої є наукові теорії, концепції, методологічні підходи. Ідеї та постулати делегування повноважень щодо самостійного забезпечення деяких напрямів розвитку територіальних громад відображалися та активно обговорювалися науковцями під час формування теорій фінансового федералізму, фінансової децентралізації, вільної громади, суспільних благ, конкурентних переваг тощо. Установлено, що основні висновки зазначених теорій спонукають територіальні громади зменшувати пряму фінансову залежність від центральних органів влади, водночас розвиваючи кооперацію між ними через органи місцевого самоврядування в контексті використання інструментів і методів архітекtonіки фінансового федералізму задля нарощування фінансових можливостей. Систематизовано методологічний інструментарій, який визначається специфікою об'єкта та предмета дослідження, й обґрунтовано наукові підходи до пізнання сутності фінансового федералізму. Використовуючи філософські категорії, закони та принципи діалектики, розглянуто фінансовий федералізм як явище, що перебуває в постійному розвитку та якому властиві внутрішні суперечності між складністю завдань і наявним спектром умов для їхньої реалізації органами місцевого самоврядування.

5. Застосування діалектичного методу наукового пізнання для ідентифікації архітекtonіки фінансового федералізму дало змогу вирішити проблему протиріч між її суб'єктами в контексті забезпечення соціально-економічного зростання держави й територіальних громад. На основі базових законів діалектики встановлено, що архітекtonіка фінансового федералізму відображає властивості, процеси та зв'язки предмета, а її імплементація сприятиме узгодженню рішень органів державного управління та місцевого самоврядування щодо оптимального використання фінансових ресурсів територіальних громад. Згідно з системним підходом, архітекtonіку фінансового федералізму розглянуто як складну суспільно-економічну систему, яка має значний фінансовий потенціал для розвитку держави, регіонів і територіальних громад. Використання інституційного підходу слугувало базисом для ідентифікації взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в процесі визначення пріоритетів формування бюджетних відносин з урахуванням формальних і неформальних правил та норм фінансового федералізму. Інформаційний підхід сприяв комплексному дослідженню інформаційних аспектів функціонування фінансового федералізму як явища чи процесу. У дисертації систематизовано організаційно-методичні підходи щодо генерування джерел фінансової інформації відповідними виконавчими органами державного управління та місцевого самоврядування. Наголошено на активізації процедур цифровізації фінансового простору щодо вдосконалення адміністрування податків і здійснення видатків на всіх рівнях державного управління. Доведено, що використання інформаційних систем і технологій органами місцевого самоврядування сприятиме

формуванню спроможної, ефективної, прозорої й автоматизованої системи управління фінансами територіальних громад.

6. Запропоновано визначення фіскального потенціалу територіальної громади як сукупності наявних і потенційних фінансових ресурсів, які органи місцевого самоврядування в кооперації з іншими суб'єктами архітекtonіки фіскального федералізму можуть залучати за допомогою податкових, неподаткових, трансфертних, видаткових і позикових інструментів і раціонально розподіляти їх для забезпечення ефективного функціонування та розвитку територіальної громади. Обґрунтовано основні принципи ефективної реалізації фіскального потенціалу територіальних громад. Наголошено, що ключовими та перспективними інструментами формування й нарощування фіскального потенціалу територіальних громад є податкові й неподаткові інструменти архітекtonіки фіскального федералізму. Водночас велике значення в умовах воєнного стану надається позиковим інструментам архітекtonіки фіскального федералізму, однак наголошено на їхній ризиковості, урахувавши їхні боргові наслідки для України. Такий контекст дозволив зацентрувати увагу на використанні грантів як високоперспективного інструменту нарощування фіскального потенціалу територіальних громад.

7. Ґрунтуючись на аналізі звітно-статистичних даних Державної податкової служби України, Державної служби статистики України, Державного вебпорталу бюджету для громадян та інших ресурсів, встановлено, що значну роль у формуванні фінансових ресурсів місцевих бюджетів в Україні відіграють податкові надходження й офіційні трансферти, а також фінансова допомога від закордонних країн і міжнародних організацій (від початку 2022 року). Встановлено, що стійкість фінансового потенціалу місцевих бюджетів відображає такий стан сукупності грошових ресурсів, за якого органи місцевого самоврядування матимуть змогу забезпечувати ефективний розвиток територіальних громад. Умовами фінансової стійкості місцевого бюджету є збалансованість доходів і видатків для розвитку, а також бюджетна самостійність і платоспроможність, що вимагає від органів державного управління модифікації та диверсифікації фіскальних повноважень для органів місцевого самоврядування. Аргументовано, що податкова база не спроможна забезпечити ефективне функціонування територіальних громад, які прагнуть до створення високооплачуваних робочих місць у громаді, формування сучасної інфраструктури, доступного житла для населення громади, підвищення якісних характеристик освітніх і медичних послуг, освоєння інноваційних технологій, підвищення рівня екологічної безпеки тощо. Зважаючи на кон'юнктурність і видозмінність рішень щодо трансфертів, запропоновано активне використання грантових ресурсів у контексті забезпечення зростання економіки територіальних громад в Україні. Грантові інструменти фінансового забезпечення пріоритетних програм розвитку територіальних громад, на відміну від інших інструментів архітекtonіки фіскального федералізму, надаються на безоплатній і безповоротній основі, однак для досягнення цілей, спрямованих загалом на благо всього суспільства або певних суспільних (територіальних) груп.

8. Прагматизм здійснення фінансового вирівнювання місцевих бюджетів за умов децентралізації фінансових ресурсів засвідчив, що більшість територіальних громад в Україні у 2020 році були дотаційними, зокрема громади з чисельністю

населення до 10 тис. жителів (таких громад є найбільше). Виявлено кількісні параметри домінування базової дотації над реверсною дотацією. Констатовано, що прагматизм використання трансфертних інструментів в Україні характеризується неоднозначністю та необґрунтованістю, оскільки простежується надмірний централізований вплив із характерними тенденціями суб'єктивізму. Встановлено, що тренд поступової мінімізації міжбюджетних трансфертів у тандемі з диверсифікацією фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування стимулюватиме їх до пошуку фінансових ресурсів з використанням податкових, неподаткових, видаткових інструментів фіскального федералізму. Аналіз звітних даних Державного та місцевих бюджетів за 2015–2022 рр. засвідчив наявність значної диференціації в ресурсному забезпеченні територіальних громад в Україні. З огляду на це, доцільним убачаємо спільне вжиття заходів органами державного управління та місцевого самоврядування на підвищення фінансового потенціалу територіальних громад, які цього потребують, і здійснення максимально можливого вирівнювання міжрегіональних фінансових диспропорцій для забезпечення громадян належним рівнем публічних послуг незалежно від місця їхнього проживання.

9. На основі часових рядів щорічних звітно-статистичних показників екзогенних та ендогенної змінних для візуального встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними й параметрами соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць побудовано відповідні регресійні моделі. Такий підхід дозволив оцінити ступінь кореляції між податковими надходженнями, офіційними трансфертами та бюджетними ресурсами регіону в контексті впливу на його соціально-економічний розвиток. За результатами проведеного дослідження, встановлено, що в аналізованому періоді частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів зростає в динаміці, а частка неподаткових надходжень значно зменшується; частки доходів від операцій із капіталом і цільових фондів у динаміці залишаються фактично незмінними. У дисертації для дослідження та прогнозування податкових надходжень було використано ARIMA-модель, яка ефективніша порівняно з іншими інструментами, оскільки дає змогу описати поведінку часового ряду, відповідно до його значень у попередні моменти часу. У цьому випадку статистична модель, що пов'язує поточні та попередні значення досліджуваного показника, була використана для короткострокових прогнозів. Отже, на базі моделі авторегресії ARIMA було здійснено прогноз поведінки стаціонарних і нестаціонарних часових процесів податкових надходжень.

10. Обґрунтовано науково-теоретичні засади використання найкращих практик реалізації фіскального федералізму зарубіжними країнами. Такий підхід дозволив примножити концептуальні домінанти фінансової науки в контексті формування новітньої архітектоніки фіскального федералізму та її імплементації в українську систему міжбюджетних відносин. Це дасть змогу диверсифікувати фінансові можливості органів місцевого самоврядування користуватися автономним і рівним статусом на базі кооперативної моделі фіскального федералізму й забезпечить динамічність субсидіарного розподілу фіскальних повноважень між рівнями публічної влади в Україні. Визначено характерні риси фінансового забезпечення публічних послуг у країнах Європи на базі реалізації фіскального федералізму. Певні країни на законодавчому рівні ухвалили доктрину фіскального федералізму щодо

виконання чітких правил бюджетно-податкового регулювання під наглядом незалежного управлінського органу. Здійснивши моніторинг досвіду Швейцарії та Німеччини, встановлено, що фіскальний федералізм через автономізацію фіскальних рішень спроможний посилити податкову конкуренцію між територіальними органами управління щодо залучення інвестиційних ресурсів для їхнього розвитку.

11. Здійснено теоретичне обґрунтування реалізації моделей фіскального федералізму в системі міжбюджетних відносин США. У дисертації приділено увагу нормативно-методичним засадам фінансового збалансування бюджетів окремих муніципальних управлінь США. Установлено, що основна ідея фіскального федералізму в США впродовж тривалого періоду полягає у формуванні ефективної взаємодії центральних і місцевих органів управління для підвищення рівня добробуту громадян. Здійснено групування ризиків та ефектів фіскального федералізму в США. Аргументовано, що принципи фіскального федералізму активно застосовуються не лише у федеративних, а й у багатьох унітарних країнах у сфері внутрішніх фінансових відносин. Сформульовано рекомендації щодо імплементації домінант фіскального федералізму США в українську систему міжбюджетних відносин, зокрема в частині розширення повноважень щодо адміністрування місцевих податків і зборів, а також використання грантів як засобу позикових інструментів фіскального федералізму.

12. За результатами дослідження систематизовано підходи щодо адміністрування майнових податків у зарубіжній фіскальній політиці. Це слугувало базисом для трансформації механізму оподаткування нерухомого майна в Україні з обґрунтуванням ключових домінант нарощування потенціалу територіальних громад. Порівнявши практики оподаткування нерухомого майна в Україні та країнах Європейського Союзу, було сформовано спільні та відмінні риси й акцентовано увагу на використанні підходів фіскального федералізму в національній системі оподаткування нерухомості. Визначено дискусійним підхід до формування бази оподаткування податку на нерухоме майно в Україні, ґрунтуючись на ідентифікації площі нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, оскільки цей підхід не враховує індивідуальні й оригінальні відмінності об'єктів нерухомості, нівелює вартісний показник, а також не відповідає принципу справедливості фіскального федералізму. Запропоновано використання інструментів фіскального федералізму в діяльності органів місцевого самоврядування під час визначення елементів і коригуючих коефіцієнтів податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Проведено аналіз показників надходжень податку на нерухоме майно до бюджету територіальної громади міста Тернопіль за видами платників податків. На основі цього побудовано прогнозну модель із використанням емпірико-функціональних підходів з урахуванням чинної (1 %) та варіативно збільшеної (1,5 %) ставок податку на нерухоме майно. Такий підхід дає змогу довести, що використання елементів фіскального федералізму в частині автономізації встановлення ставок податку на нерухомість органами місцевого самоврядування продукуватиме фіскальні, а отже, соціальні ефекти для територіальної громади, які підсилюватимуться за рахунок модифікації підходу до визначення бази оподаткування нерухомого майна залежно від його вартості. Водночас запропоновано надати можливості органам місцевого самоврядування (виконавчим, фінансовим) здійснювати відповідні заходи щодо

забезпечення погашення податкового боргу зі сплати податку на майно, а також податку на доходи фізичних осіб.

13. Проведене дослідження дало змогу ідентифікувати ризики та загрози фіскального федералізму для функціонування публічних фінансів в Україні. Доведено, що основною причиною їх виникнення є нераціональне застосування класичних принципів і базових детермінант фіскального федералізму. Зважаючи на це, запропоновано вектори мінімізації фіскальних ризиків у децентралізованій системі публічного управління. Констатовано, що українська модель фіскальної децентралізації потребує врахування пріоритетів фіскального федералізму. Це дасть змогу мінімізувати такі ризики: домінування локальних інтересів над національними; неналежне здійснення контролю за використанням фінансових ресурсів; загострення конкуренції між громадами в частині фіскальних ресурсів; надмірна автономізація фіскальних повноважень тощо. Вважаємо, що в післявоєнний період економічної відбудови України необхідно вжити низку заходів щодо поступового зниження трансфертної залежності місцевих бюджетів від державного бюджету, зокрема внаслідок перерозподілу доходів і делегованих повноважень між рівнями влади. Використовуючи домінанти фіскального федералізму, в Україні можна досягти синергійного ефекту в контексті акумулювання фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування на основі ефективного застосування позикових інструментів фіскального федералізму. Репрезентовано структурно-логічну схему автономізації фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування під час залучення міжнародних коштів. Такий підхід продукуватиме ефективний моніторинг і контроль фінансових потоків у розвиток інфраструктурних, освітніх, медичних, соціальних та інших напрямів функціонування територіальних громад.

14. У дисертації сформульовано новітні пріоритети імплементації архітекtonіки фіскального федералізму в Україні в сенсі досягнення тактичних і стратегічних цілей забезпечення ефективного розвитку держави і територіальних громад. Головна ідея імплементації архітекtonіки фіскального федералізму в систему міжбюджетних відносин в Україні полягає в оптимізації використання податкових, неподаткових, трансфертних, видаткових, позикових інструментів для нарощування фіскального потенціалу державного та місцевих бюджетів у контексті забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад. Запропоновано диверсифікувати фіскальні повноваження органів місцевого самоврядування в частині спільного адміністрування податку на нерухоме майно, сприяння процедурам адміністрування акцизного податку та моніторингу зарахування його надходжень до місцевих бюджетів, контролю за цільовим використанням надходжень екологічного податку з урахуванням збільшення частки зарахування до бюджетів територіальних громад міст, селищ і сіл. Наголошено, що розширення фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування під час спільного адміністрування податку на майно вимагає проведення якісної інвентаризації активів (землі, нерухомості та рухомого майна), підвищення рівня кваліфікації працівників місцевого самоврядування та використання сучасних інформаційних технологій, яке дасть змогу органам місцевого самоврядування комплексніше виконувати відповідні функціональні обов'язки. Тактичним і логічним заходом має стати уповноваження органів місцевого самоврядування в Україні

здійснювати всі функції з адміністрування майнових податків, використовуючи детермінанти фіскального федералізму. Водночас за контролюючими органами в сфері оподаткування доцільно закріпити функції моніторингу та контролю за дотриманням виконавчими органами місцевого самоврядування й платниками податку на майно норм бюджетно-податкового законодавства.

15. З урахуванням використання методики SWOT-аналізу застосування інструментів фіскального федералізму територіальними громадами визначено сильні сторони для забезпечення їхнього ефективного розвитку, серед яких домінуючими є вигідне місце розташування територіальної громади (географічне розташування, логістика, ресурсний потенціал тощо), достатній податковий потенціал, залучення міжнародних фінансових ресурсів, формування конкурентних переваг, працездатне населення в громаді тощо. Водночас акцентовано увагу на загрозах для функціонування територіальних громад на базі неефективної імплементації фіскального федералізму, а саме: протидія воєнним ризикам; бюрократичні бар'єри у разі здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій; посилення фінансової залежності органів місцевого самоврядування від трансфертних і позикових інструментів; тенденції трудової міграції; корупційні явища тощо. Констатовано, що пріоритетною складовою успішного розвитку територіальних громад в Україні є довіра суспільства до органів місцевого самоврядування, що безпосередньо залежить від рівня їх транспарентності. Такий аспект корелює з комунікаційними можливостями ефективної співпраці органів державного управління, місцевого самоврядування та мешканців територіальних громад задля оперативного й адекватного реагування на критичні явища, а також усунення протиріч між суспільними, державними та місцевими інтересами.

Основні результати дослідження використовуються у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, Департаменту оподаткування юридичних осіб Державної податкової служби України, Управління Державної казначейської служби України в м. Тернополі, Тернопільської міської ради, Дунаєвецької міської ради, ТОВ «Уайт Консалтинг», а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Ткачик Ф. П. Фіскальний федералізм в Україні: теорія, методологія, практика : моногр. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 348 с. (20,2 д.а.).
2. Формування фіскального простору України в умовах глобалізаційних дисбалансів : моногр. / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 217-230 (особистий внесок здобувача: п. 4.1 «Моніторинг акумулювання бюджетних ресурсів: українські реалії», п. 4.3 «Бюджетне регулювання в умовах перманентного дефіциту фінансових ресурсів», п. 8.2 «Напрями формування фіскального простору в Україні на засадах бюджетно-податкового регулювання та імплементації європейського досвіду») (1,61 д.а.).
3. Kovalenko Yu., Tkachyk F., Dmytriv V., Dubovyk O., Shevchuk O., Myskin Yu. Information Systems in Fiscal Administration and Modeling of Excise Tax. *Journal of*

Information Technology Management. 2023. Vol. 15, Issue 4. P. 120-138. (особистий внесок здобувача: здійснено аналіз показників адміністрування акцизного податку до бюджету та обґрунтовано його фіскально-регулюючу роль) (0,16 д.а.) (Scopus).

4. Krysovatyu A., Desyatnyuk O., Tkachyk F. Theoretical logics of fiscal decentralization in the conditions of permanent transformation of interbudgetary relations. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 2. Issue 43. P. 63–70 (особистий внесок здобувача: побудовано структурно-логічну схему впливу ключових домінант фіскальної децентралізації на розвиток територіальних громад в Україні) (0,29 д.а.) (Scopus, Web of Science).

5. Gontareva I. V., Hutsul I. A., Tkachyk F. P., Miroshnik O. Y. Fiscal efficiency of administration of duties in Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2018. Т. 3. № 26. С. 133–142 (особистий внесок здобувача: запропоновано заходи щодо підвищення ефективності адміністрування мита до бюджету) (0,2 д.а.) (Web of Science).

6. Ambryk L. P., Hutsul I. A., Tkachyk F. P. Tax consulting: theoretical dominants, problems and prospects for development in Ukraine. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2018. Issue 2. P. 60–67 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано пріоритети покращення сервісу інформаційно-консультаційної роботи в сфері оподаткування задля підвищення рівня податкової культури в суспільстві) (0,21 д.а.).

7. Ткачик Ф. П., Гуцул І. А. Митні та податкові регулятори зовнішньоекономічної діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка*. 2013. № 24. С. 132-136 (особистий внесок здобувача: досліджено актуалітети податкового регулювання діяльності суб'єктів міжнародних економічних відносин) (0,21 д.а.).

8. Ткачик Ф. П. Організаційно-правове забезпечення податкового консультування в Україні, Польщі та Чехії. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 155–162 (0,68 д.а.).

9. Ткачик Ф. П., Дармопук І. В. Податкове консультування як спосіб мінімізації ухилення від оподаткування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 9. Ч. 5. С. 204–208 (особистий внесок здобувача: систематизовано основні риси податкового консультування в контексті формування податкової грамотності та культури платників) (0,33 д.а.).

10. Ткачик Ф. П., Крисовата К. В. Моніторинг діяльності фіскальних органів у сфері роз'яснення митного законодавства та мінімізації митних ризиків. *Економіст*. 2015. № 5. С. 10–13 (особистий внесок здобувача: здійснено моніторинг роз'яснювальної роботи з питань реалізації митної та податкової політики задля втілення превентивних ініціатив щодо мінімізації фіскальних ризиків) (0,35 д.а.).

11. Ткачик Ф. П. Трансфертне ціноутворення як об'єкт моніторингу податкових консультантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 15. Ч. 3. С. 148–151 (0,51 д.а.).

12. Ткачик Ф. П., Лапка Р. В., Невідома Д. Р. Фінансова децентралізація в Україні: бюджетно-податковий аспект. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 1. С. 37–43 (особистий внесок здобувача: сформульовано перспективи вдосконалення та реформування податкового забезпечення фінансової децентралізації в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду) (0,25 д.а.).

13. Ткачик Ф. П., Хома Х. А. Податковий контроль у сфері виявлення ризиків з ПДВ. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2. С. 113–123 (особистий внесок здобувача: досліджено сутність та роль податкових ризиків у системі податкового контролю) (0,37 д.а.).

14. Ткачик Ф. П. Удосконалення податкового контролю в Україні у контексті протидії ухиленню від оподаткування. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 4. С. 133–137 (0,59 д.а.).

15. Ткачик Ф. П. Соціально-психологічні аспекти розвитку податкового консультування в Україні. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 2. С. 118–127 (0,74 д.а.).

16. Ткачик Ф. П., Гуцул І. А., Зінкевич А. В. Особливості адміністрування і аудиту акцизного податку з пива солодового. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3 (56). С. 69–79 (особистий внесок здобувача: визначено та обґрунтовано чинники, які впливають на адміністрування акцизного податку до бюджету) (0,24 д.а.).

17. Ткачик Ф. П., Гуцул І. А. Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 5. Ч. 2. С. 126–130 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано взаємозв'язок митної та податкової політик в контексті впливу на формування фіскальної безпеки держави) (0,29 д.а.).

18. Ткачик Ф. П., Дмитрів В. І. Адміністрування майнових податків в українській та світовій фіскальній практиці. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 40. С. 415–420 (особистий внесок здобувача: систематизовано принципи майнового оподаткування, досліджено фіскально-регулюючу роль податку на нерухоме майно та земельного податку у забезпеченні фінансової компоненти місцевого розвитку) (0,32 д.а.).

19. Ткачик Ф. П., Остапчук В. О. Європейські пріоритети оподаткування доходів фізичних осіб. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 2 (63). С. 77–87 (особистий внесок здобувача: запропоновано пріоритети удосконалення процедур оподаткування доходів фізичних осіб в Україні) (0,4 д.а.).

20. Бондаренко Є. П., Ткачик Ф. П. Формування митної безпеки держави в умовах активізації міждержавних торговельних конфліктів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 44. С. 158–164 (особистий внесок здобувача: запропоновано заходи стратегічного та тактичного характеру щодо посилення фіскальної безпеки держави в умовах ризиків міжнародних економічних відносин) (0,37 д.а.).

21. Ткачик Ф. П. Науково-концептуальні положення розвитку фіскального федералізму в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. № 3 (74). С. 200–206 (0,78 д.а.).

22. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1 (66). С. 77–88 (особистий внесок здобувача: проведено моніторинг компонентного формування податкової спроможності місцевих бюджетів в Україні, обґрунтовано шляхи протидії фіскальним ризикам, що здійснюють вплив на ефективний розвиток органів місцевого самоврядування) (0,42 д.а.).

23. Ткачик Ф. П. Моніторинг дотаційності бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/398> (0,65 д.а.).

24. Ткачик Ф. П. Організаційно-правові детермінанти фіскальної політики на державному та місцевому рівнях. *Держава та регіони*. 2021. № 3 (120). С. 128–133 (0,8 д.а.).

25. Ткачик Ф. П. Інформаційне забезпечення діяльності податкових органів на державному і територіальному рівнях. *Бізнес–Навігатор*. 2021. Вип. 4 (65). С. 122–127 (0,65 д.а.).

26. Ткачик Ф. П. Архітектура міжбюджетних трансфертів та їх вплив на фінансову самостійність регіонів. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 85–90 (0,71 д.а.).

27. Крисоватий А. І., Ткачик Ф. П. Еволюційна парадигма фіскального федералізму: трансформація досвіду США в український децентралізм. *Бізнес Інформ*. 2021. № 8. С. 109–116 (особистий внесок здобувача: здійснено моніторинг ризиків та ефектів фіскального федералізму для цілей імплементації його основних домінант в українську практику) (0,47 д.а.).

28. Ткачик Ф. П., Валігура В. А., Дмитрів В. І. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/602> (особистий внесок здобувача: ідентифіковано фактори впливу на фіскальні та регулюючі домінанти оподаткування доходів громадян; охарактеризовано специфічні риси місцевого економічного розвитку на базі концепцій адміністрування податку на доходи фізичних осіб) (0,19 д.а.).

29. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П., Марченко Л. І. Особливості податкової гармонізації в Європейському Союзі в умовах турбулентності. *Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту*. 2022. № 1 (98). С. 24–33 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано заходи позитивного впливу податкової політики на діяльність суб'єктів бізнесу та фінансово-економічний розвиток держави й регіонів в умовах воєнного стану) (0,22 д.а.).

30. Ткачик Ф. П. Податкові домінанти фінансового вирівнювання розвитку територій в умовах воєнного стану. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 74. С. 203–209 (0,79 д.а.).

31. Ткачик Ф. П. Роль податку на нерухоме майно у фіскальній політиці Європейського Союзу та економічному відновленні України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 5/2. С. 18–22 (0,72 д.а.).

32. Ткачик Ф. П. Вплив податкових інструментів фіскального федералізму на соціально-економічний розвиток територіальних громад. *Інтернаука. Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 5 (61). С. 104–111 (0,78 д.а.).

33. Ткачик Ф. П. Кореляційний моніторинг фіскального федералізму у централізованій та децентралізованій системах Європейського Союзу. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 2. С. 261–270 (0,64 д.а.).

34. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Податкова політика в контексті стабілізації енергетичних ринків. *Фінанси України*. 2022. № 10 (323). С. 32–43 (особистий внесок здобувача: запропоновано рекомендації щодо удосконалення процедур адміністрування окремих податків і зборів в контексті зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, які отримують прибуток від здійснення енергозберігаючих й енергоефективних заходів) (0,43 д.а.).

35. Ткачик Ф. П. Імплементация фіскального федералізму в систему міжбюджетних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/55> (0,68 д.а.).

36. Ткачик Ф. П., Дмитрів В. І. SWOT-аналіз фіскальних детермінантів розвитку територіальних громад в Україні. *Бізнес Інформ*. 2023. Вип. 10. С. 315–320 (особистий внесок здобувача: досліджено ефективність застосування стратегічного SWOT-аналізу функціонування органів місцевого самоврядування на базі ключових параметрів фіскальної політики та фіскального федералізму) (0,33 д.а.).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

37. Tkachyk F. P., Krysovatyi A. I., Valihura V. A., Hutsul I. A., Dmytriv V. I. Fiscal Aspects of the Functioning of the Electronic Declaration System of Citizens' Income and Property in Ukraine. 2020 10th International Conference on Advanced Computer Information Technologies. September 16-18 2020, Deggendorf, Germany. P. 532-536 (особистий внесок здобувача: проаналізовано основні показники оподаткування доходів громадян, на основі чого розраховано та побудовано прогноз фіскальних втрат від оподаткування доходів у вигляді заробітної плати) (0,12 д.а.) (Scopus).

38. Ткачик Ф.П. Податкове консультування: навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2015. 252 с. (11,4 д.а.).

39. Krysovatyi A. I., Tkachyk F. P. Implementation of the principles of fiscal federalism under conditions of military risks and threats. *Grail Of Science*. 2022. № 12-13. С. 91–94 (за матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. «An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary» (м. Вінниця – м. Відень, 29 квітня 2022 р.) (особистий внесок здобувача: доведено спроможність ефективної бюджетно-податкової політики, яка ґрунтується на принципах фіскального федералізму в контексті підсилення соціально-економічного розвитку України) (0,09 д.а.).

40. Ткачик Ф. П. Сучасні особливості надання податкових консультацій фіскальними органами в Україні. *Економічний розвиток держави та регіонів в умовах трансформаційних змін: матер. Міжн. наук.-практ. конф.* (м. Дніпропетровськ, 2627 вересня 2014 р.). Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. С. 138–140 (0,2 д.а.).

41. Ткачик Ф. П., Гуцул І. А. Сучасна концепція фіскального регулювання інвестиційної діяльності. *International Scientific Conference Economy and Society: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part 2.* (Leipzig, October 31th, 2016). Germany: Baltija Publishing, 2016. P. 224–226 (особистий внесок здобувача: досліджено закономірності використання інструментів фіскальної політики в контексті стимулювання інвестицій) (0,11 д.а.).

42. Ткачик Ф. П., Атаманець Ю. П., Яцканич А. В. Шляхи вдосконалення митного та податкового контролю в Україні. *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії* : Матер. III Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 травня 2019 р.). Дніпро: ДДАБА, 2019. С. 125–128 (особистий внесок здобувача: досліджено міжнародні специфікації податкового контролю) (0,08 д.а.).

43. Ткачик Ф. П., Дмитрів В. І. Соціокультурні тенденції розвитку податкового консультування в Україні. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку міжнародних економічних відносин і світового господарства* : Матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький – м. Сатанів, 19-20 квітня 2019 р.) Сатанів: КНУ, 2019. С. 39–43 (особистий внесок здобувача: досліджено тенденції консультаційно-сервісної діяльності податкових органів) (0,13 д.а.).

44. Ткачик Ф. П. Електронні сервіси адміністрування ПДВ в Україні. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : Зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 54–56 (0,14 д.а.).

45. Ткачик Ф., Кучмач Б. Діджиталізація соціально-економічних процесів в Україні та Польщі. *International Scientific Conference Information potential of socio-economic development of the state and regions* : Conference Proceedings, April 20, 2020. Gromadka, Poland: GOKiB. P. 48–51 (особистий внесок здобувача: досліджено особливості впливу діджиталізації на оподаткування та соціально-економічний розвиток) (0,09 д.а.).

46. Ткачик Ф. П. Фіскальний федералізм у фінансовій системі США. *Проблеми та перспективи фінансової політики в умовах пандемічних процесів* : Матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (м. Тернопіль, 02 жовтня 2020 р.). Тернопіль: Вектор. 2020. С. 9–10 (0,11 д.а.).

47. Ткачик Ф. П. Детермінанти фіскального федералізму в контексті стимулювання розвитку територій. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції* : Зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь – смт. Ворохта, 9-20 листопада 2020 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 153–155 (0,15 д.а.).

48. Ткачик Ф. П. Податкова конкуренція як елемент фіскального федералізму Швейцарії. *Актуальні питання ефективного функціонування економічних систем: особливості, тенденції та перспективи*: Матер. міжнар. спец. наук. конф. (м. Хмельницький, 19 лютого, 2021 р.). Вінниця: МДЦ, 2021. С. 19–23 (0,2 д.а.).

49. Ткачик Ф. П. Вплив фіскального федералізму на економічний розвиток федеративних та унітарних держав. *Фінансова політика України: можливості та обмеження в умовах глобальних економічних шоків* : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2021 р.) Київ: КНЕУ, 2021. С. 126–128 (0,16 д.а.).

50. Ткачик Ф. П., Варнавських О. П., Блощинська Х. А. Інформаційний потенціал та сервісне забезпечення контролюючих органів у сфері оподаткування. *Формування конкурентоспроможності національної економіки: трансформації в умовах розвитку інновацій* : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3-4 вересня, 2021 р.). Запоріжжя: КПУ, 2021. С. 93–97 (особистий внесок здобувача: запропоновано орієнтири удосконалення інформаційного та сервісного забезпечення діяльності контролюючих органів у сфері оподаткування) (0,07 д.а.).

51. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Архітектоніка моделей фіскального федералізму в країнах ЄС. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ. 2021. С. 21–23 (особистий внесок здобувача: досліджено

специфічні риси функціонування моделей фіскального федералізму в країнах Європейського Союзу) (0,07 д.а.).

52. Ткачик Ф. П., Німуха Н. В. Моніторинг показників фінансування соціального захисту та соціального забезпечення жителів громади. *Перспективи розвитку економіки країни: світовий та національний аспекти* : Зб. тез наук. робіт уч. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 грудня 2021 р.). Одеса: ЦЕНДР, 2021. С. 63-66 (особистий внесок здобувача: проаналізовано та обґрунтовано частку бюджетних видатків на соціальний захист й соціальне забезпечення населення) (0,09 д.а.).

53. Ткачик Ф. П., Гуцул І. А., Крисовата К. В. Діалектика екологічного оподаткування в умовах суспільних трансформацій. *Formation of innovative potential of world science* : Proceedings of the III Intern. Scien. And Theor. Conf. (Tel Aviv, State of Israel, August 19, 2022). European Scientific Platform, 2022. P. 40-42 (особистий внесок здобувача: систематизовано пріоритетні напрямки ефективної розбудови екологічного оподаткування в Україні) (0,07 д.а.).

54. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Податковий потенціал та його значення в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Фінансові інструменти сталого розвитку держави в умовах системної економічної трансформації* : Зб. матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький – м. Херсон, 22 червня 2022 р.). Хмельницький–Херсон : ХНТУ, 2022. С. 12–14 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано теоретико-методичні домінанти податкового потенціалу органів місцевого самоврядування) (0,11 д.а.).

55. Ткачик Ф. П. Специфікації збалансування бюджету: досвід Канади. *Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : збірник наукових праць (м. Тернопіль, 15 листопада 2022 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 151-152 (0,14 д.а.).

56. Ткачик Ф. П., Карпінець В. В. Пріоритети забезпечення митної та податкової безпеки держави в умовах ризиків воєнного часу в Україні. *Антикризове регулювання економіки у 2023 році: теорія та практика в умовах європейської інтеграції України* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 лютого 2023 р.). Львів–Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 188–190 (особистий внесок здобувача: досліджено актуальні аспекти митно-податкової політики в сучасних реаліях домінування мультиаспектних ризиків) (0,08 д.а.).

57. Ткачик Ф. П., Карпінець В. В. Фіскальна політика у системі публічних фінансів. *Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації* : Зб. тез допов. ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. мол. вч. (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 604–606. (особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність гармонізації фіскальної політики України з світовими нормами та стандартами) (0,08 д.а.).

58. Ткачик Ф. П., Малінський Д. М. Удосконалення фіскальної політики в контексті стабілізації й розвитку економіки держави. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : Збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квітня 2023 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 183–184. (особистий внесок здобувача: сформульовано пріоритети фіскальної політики держави в контексті стабілізації й розвитку економіки України) (0,06 д.а.).